

Марија ДРАКУЛОВСКА ЧУКАЛЕВСКА

Ивана ДРАГОВИЌ

ОГЛЕДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАВНОСТА

Марија ДРАКУЛОВСКА ЧУКАЛЕВСКА Ивана ДРАГОВИЌ

ОГЛЕДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАВНОСТА

Скопје, 2020

Огледи за глобализацијата и јавноста

Автори:

Марија ДРАКУЛОВСКА ЧУКАЛЕВСКА, Ивана ДРАГОВИЌ

Рецензенти:

Проф. д-р Ѓорѓе Младеновски

Проф. д-р Зоран Матевски

Лектор:

Проф. д-р Стојка Бојковска

Печати:

ИНВЕНТО - Скопје

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

304-027.511

316.654:304-027.511(497.7)(047.31)

ДРАКУЛОВСКА Чукалевска, Марија

Огледи за глобализацијата и јавноста / Марија Дракуловска
Чукалевска, Ивана Драговиќ. - Скопје : М. Дракуловска Чукалевска, 2020.

- 96 стр. : табели ; 23 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 91-96

ISBN 978-608-66601-0-9

1. Драговиќ, Ивана [автор]

а) Глобализација б) Глобализација -- Јавно мислење -- Македонија --
Истражувања

COBISS.MK-ID 52419589

РЕЦЕНЗИЈА НА ТРУДОТ ОГЛЕДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАВНОСТА

Од авторите Марија Дракуловска Чукалевска и Ивана Драговиќ

Трудот *Огледи за глобализацијата и јавноста* од Марија Дракуловска Чукалевска и Ивана Драговиќ по обем претставува компјутерски испечатен текст со еден и пол проред. Трудот се состои од пет дела, а секој дел е структуриран во неколку поглавја. На крајот од трудот е даден список кој се состои од библиографски единици користени и цитирани во текстот. Начинот на цитирање е според стандардот на АСА (Американска социолошка асоцијација). Вкупниот број на библиографски единици/референци изнесува 98 единици плус четири единици од интернет извори. Користени се извори на македонски, англиски, српски и бугарски јазик. Најголем број од трудовите се на англиски јазик. Посебно сакаме да потенцираме дека најголем број од тие дела веќе имаат статус на референтни точки во дискурсот за глобализацијата, а некои дури стекнаа канонски статус за сите сегашни или идни размислувања за глобализацијата што значи дека секое едно размислување за глобализацијата, денес или утре мора ним да ги има на ум.

Во првиот дел на трудот, насловен *Основи на глобализацијата*, кој се состои од три поглавја: *Интерес за глобализацијата*, *Глобализацијата* и *Теориски елаборации на глобализацијата* авторките на трудот се задржуваат на потеклото и причините за интересот за еден таков комплексен и противречен процес, како што е глобализацијата и зошто таа доби приоритетен статус во општествените науки, посебно во социологијата. Во тој контекст тие ги разгледуваат основните сфаќања на најзначајните современи социолози, економисти, антрополози и други и го афирмираат ставот за значењето на проучувањето на овој феномен за разбирањето на самата природа на современата социјална стварност и за утврдување на правците на понатамошниот општествен развој.

Во вториот дел на трудот се разгледуваат главните димензии на глобализацијата и нивните практични импликации. Прашањето за економската, политичката и културната глобализација во општеството е едно од централните прашања во современите научнотеориски дискусии за природата на модерното општество и за начините на интеграција на современиот свет. Се почесто се поставува прашањето колку е можно современите општества да се интегрираат на начини кои ќе овозможат да се избегнат конвузивните ефекти на партикуларистичките тенденции кои се сè присутни и покрај силното влијание на хомогенизационските процеси кои се резултат на економската глобализација? Не случајно, дискусиите во врска со ова и сличните прашања прво беа концентрирани на значењето на економската димензија, потоа на економските процеси кои се од централно значење за функциоалната конзистенција на современата социјална организација.

Авторките, во третиот дел го анализираат прашањето за глобализацијата и медиумите односно зборуваат за а) односот на медиумите и глобализацијата, б) за комуникациските аспекти на информирањето, г) за процесите на глобализацијата и д) за информацијата за глобализацијата и нејзината внатрешна структура во масовното комуницирање, додека во четвртиот дел зборуваат за доминантните ставови на јавноста во однос на глобализацијата и за други аспекти на односот на јавното мислење и глобализацијата.

Културните аспекти на овие прашања се повеќе се предмет на квантитативните емпириски истражувања во социологијата и другите општествени науки. Во нашата социологија Марија Дракуловска Чукалевска беше меѓу првите која и посвети сериозно внимание на оваа димензија на глобализацијата и нејзиноото истражување може да се каже дека се конституира како поодна точка за секое понатамошно размислување на овој тип на глобализациски процеси. Затоа сметаме дека последниот, петти, дел од овој труд има посебно значење за разбирање на карактерот на глобализацијата во еден конкретен контекст, македонскиот контекст. Насловен како *Емпирискиите наоди за глобализацијата во македонски контекст*, во овој дел се третираат цела низа на прашања, како што се прашањата за методот, за социоекономските и културните промени, за глобализацијата и јазикот и тн. Ние сакаме посебно да го нагласиме настојувањето на авторките да ги резимираат ставовите и да ги изнесат основните сознанија до кои дошле во нивното истражување, како од теориски така и од емпириски карактер. Покрај тоа, сакаме да ја истакнеме успешната употреба на методи адекватни на природата на истражуваната проблематика, како и елаборацијата на основните теоретски прашања поврзани со предметот на истражувањето.

Поради сето тоа сакаме овој текст да го препорачаме за печатење во вид на монографија, која несомнено ќе биде од интерес како на нашата научностручна јавност така и пошироката јавност. Но пред сè, таа ќе биде корисна за студентите по општествените науки и хуманистичките дисциплини (социологија, психологија, филозофија, историја, новинарство итн), и на сите факултети каде што се слушаат предметите поврзани со изучувањето на глобализацијата и јавноста.

Рецензент
Проф. д-р Ѓорѓе Младеновски

РЕЦЕНЗИЈА НА РАКОПИСОТ ОГЛЕДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАВНОСТА

Од авторите Марија Дракуловска Чукалевска и Ивана Драговиќ

Ракописот *ОГЛЕДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАВНОСТА* е структуриран во пет дела и секој од деловите е поделен во неколку поглавја, кои се логички поврзани во една целина. На крајот од ракописот е библиографската граѓа која се користи и цитира во ракописот, а се состои од референтни дела од различни јазични традиции. Низ сите делови на ракописот доминираат импликациите од процесите на глобализацијата преку теориска и емпириска анализа.

Во првиот дел од ракописот *Основи на глобализацијата*, авторките настојуваат да го објаснат интересот кон глобализацијата во општествените науки, а на прв план се потенцира на социолошкото промислување на процесот на глобализацијата пропратено со промените кои се одвиваат во општеството. Во него се препознаваат различните репрезентативни теориски пристапи за глобализацијата кои се последица од разновидноста на современите општества.

Вториот дел од ракописот е со наслов: *Димензии на глобализацијата*, во кој се анализираат различните димензии на глобализацијата кои се нераскинливо поврзани за разбирањето на комплексната природа на глобализацијата. Свеста за постоењето на различните димензии на глобализацијата и нејзините индикатори посебно ја олеснува емпирииската анализа, и се поврзува со стварноста на која се однесува. Во таа насока, авторките се фокусирани на односот на глобализацијата и економијата, политиката и глобализацијата, глобализацијата и културата, глобализацијата и комуникацијата.

Во третиот дел од ракописот се анализира односот на *Глобализацијата и медиумите*, преку специфичната улога на масовните медиуми и мрежите на комуникациите кои се меѓусебно глобално поврзани. Во тој контекст, авторките ги истакнуваат комуникациските аспекти на информациите за глобализација во традиционалните медиуми и консеквенците кои произлегуваат од нив.

Четвртиот дел од ракописот е со наслов: *Јавноста за глобализацијата* и се состои од три поглавја : *Јавноста и јавното мислење*, *Истражување на јавното мислење за глобализацијата* и *Доминантните ставови на јавноста во однос на глобализацијата*. Поголвјето, *Јавноста и јавното мислење*, се занимава со поимите *јавност* и *јавно мислење* и потешкотиите при нивното дефинирање низ либерално-демократската и утилитарно-демократската традиција. Последните две поглавја се занимаваат со методолошките концепти релеванти за истражувањето на јавното мислење за глобализацијата, со посебен акцент на квантитативна истражувачка стратегија. Се анализираат досегашните истражувањата на глобализацијата, при што е даден осврт на истражувања за јавното мислење на глобализацијата воопшто, а посебно во македонскиот контекст.

Емпириски наоди за глобализацијата во македонски контекст е петтиот дел од ракописот. Тука, авторките користејќи ги теориските концепции во претходните четири делови од ракописот, со примена на прецизна квантитативна методологија поединечно ги истражуваат во секое од поглавјата: *Предизвиците на глобализацијата: социо- економските и културните промени: македонски контекст*, *Глобализацијата и промените во јазикот – случајот на градот Скопје*, и *Ставовите на средношколците за глобализацијата и јазикот*. Сознанијата до-

биени од истражувањата авторките, ги поврзуваат во една целина и посочуваат дека глобализацијата е присутна во македонскиот контекст и за неа јавноста има афирмативно мислење.

Затоа, треба да се ценат важноста и релевантноста на истражувачките прашања покренати во овој ракопис, како и планирањето и спроведувањето на истражувањето и професионалниот карактер на анализата во сите делови вклучени во ракописот. Токму, низ призмата на овие сеопфатни анализи на авторките кои се однесуваат на разбирањето на глобализацијата кај јавноста и темелните придонеси на најзначајните автори, се состои и клучниот научен придонес на овој труд. Дополнително, во него се земаат предвид и теориските сознанија оформени во рамките на македонската реалност, прави овој ракопис да има и еден национално конкретизиран научен придонес. Врз основа на изнесеното, предлагам ракописот *ОГЛЕДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАВНОСТА* да се публикува како монографија наменета за стручната јавност и поширок круг на публика, која е заинтересирана за феномените на глобализацијата и јавноста.

Рецензент
Проф. д-р Зоран Матевски

СОДРЖИНА

1 ОСНОВИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	11
1. ИНТЕРЕС ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА	12
2. ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВО СОЦИОЛОГИЈАТА	15
3. ТЕОРИСКИ ЕЛАБОРАЦИИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	17
2 ДИМЕНЗИИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	25
4. ЕКОНОМСКА ДИМЕНЗИЈА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	26
5. ПОЛИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	30
6. КУЛТУРНА ДИМЕНЗИЈА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	32
7. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА НА КОМУНИКАЦИЈИТЕ	35
3 ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И МЕДИУМИТЕ: СВЕТ НА ЗНАЧЕЊА	39
8. ОДНОСОТ НА МЕДИУМИТЕ И ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	40
9. КОМУНИКАЦИСКИ АСПЕКТИ НА ИНФОРМИРАЊЕТО ЗА ПРОЦЕСИТЕ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	42
10. ИНФОРМАЦИЈАТА ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И НЕЈЗИНАТА ВНАТРЕШНА СТРУКТУРА ВО МАСОВНОТО КОМУНИЦИРАЊЕ	47
4 ЈАВНОСТА ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	51
11. ЈАВНОСТА И ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ	52
12. ИСТРАЖУВАЊЕ НА ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА	56
12.1. Доминантните ставови на јавноста во однос на глобализацијата	63
5 ЕМПИРИСКИ НАОДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВО МАКЕДОНСКИ КОНТЕКСТ	67
13. ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА: СОЦИО- ЕКОНОМСКИТЕ И КУЛТУРНИТЕ ПРОМЕНИ: МАКЕДОНСКИ КОНТЕКСТ	68
13.1. Методи	69
13.2. Социо-економски промени	70
13.3. Културни промени	73
14. ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ПРОМЕНИТЕ ВО ЈАЗИКОТ - СЛУЧАЈОТ НА ГРАДОТ СКОПЈЕ	79
14.1. Употребата на јазикот низ јавните натписи и фирми	80
14.2. Употребата на писмото низ јавните натписи и фирми	81
15. СТАВОВИТЕ НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАЗИКОТ	82
15.1. Методолошки пристап	83
15.2. Ставови кон глобализацијата	84
15.3. Присуството на глобализацијата изразено преку јазикот на натписите на фирмите во нивната непосредна средина	87
БИБЛИОГРАФИЈА	91

ЛИСТА НА ТАБЕЛИ

Табела 1. Глобализацијата во општествените науки.....	13
Табела 2. Карактеристики на либерално-демократската и утилитарно-демократската традиција во однос на јавноста и јавното мислење.....	54
Табела 3. Табеларен приказ на селектирани истражувања во кои се обработува глобализацијата.....	59
Табела 4. Степени на согласност за импликациите од глобализацијата и социо-економските промени во современите општества.....	71
Табела 5. Степени на согласност за импликациите од глобализацијата и социо-економските промени во македонското општество.....	72
Табела 6. Степените на согласност за промените и состојбите во културата и културните вредности во современото македонско општество.....	76
Табела 7. Карактеристики на примерокот.....	79
Табела 8. Процентуалната дистрибуција на одговорите за употребата на јазикот на натписите на фирмите во истражувањата, 2004 и 2011.....	80
Табела 9. Процентуалната дистрибуција на одговорите за употребата на странскиот јазик на натписите на фирмите во истражувањата, 2004 и 2011.....	81
Табела 10. Процентуалната дистрибуција на употребата на странскиот јазикот на натписите на фирмите во истражувањата, 2004 и 2011.....	81
Табела 11. Процентуална дистрибуција на испитанците според одредени белези.....	83
Табела 12. Процентуална дистрибуција на одговорите за информираност со глобализацијата, според пол, возраст и година на учење.....	85
Табела 13. Процентуална дистрибуција на одговорите за ставот кон глобализацијата, според пол, возраст и година на учење.....	86

ЛИСТА НА ГРАФИКОНИ

Графикон 1. Процентуална дистрибуција на одговорите за степенот на информираност за глобализацијата	84
Графикон 2. Процентуална дистрибуција на одговорите за личниот став кон глобализацијата	85
Графикон 3. Процентуална дистрибуција на одговорите за присуството на глобализацијата во македонското општество.....	87
Графикон 4. Процентуална дистрибуција на одговорите за присуството на глобализацијата во местото на живеење	87
Графикон 5. Процентуална дистрибуција на одговорите за ставот кон јавните натписи и фирми напишани на странски јазик.....	88
Графикон 6. Процентуална дистрибуција на одговорите за проблеми на јавните натписи и фирми.....	89
Графикон 7. Процентуална дистрибуција на одговорите за опасноста по македонскиот јазик.....	89
Графикон 8. Процентуална дистрибуција на одговорите за стилот на пишување на јавните натписи и фирми	90

1 ОСНОВИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

1. ИНТЕРЕС ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Во последните две децении на минатиот век, а и првата деценија од XXI век интересот за поимот глобализација има приоритетен статус во општествените науки. Со овој поим се преокупирали социјалните мислители од повеќе дисциплини (социологија, културна антропологија, економија, политика, географија), кои настојуваат да ја истражат нејзината природа, карактеристиките и нејзините противречни ефекти во различните општествени контексти. Нејзината актуелност се врзува за нејзиното интензивното продирање во сите сегменти од општествениот живот. Тоа е особено изразено во економијата, пазарот, капиталот, политиката, културата, комуникациите, туризмот, па сè до најинтимните делови од животот на современиот човек. Таа овозможи светот да го перцепираме како една целина, да ја јакнеме свеста и припадноста за тој свет и, при тоа, да не сме изолирани од случувањата кои се одвиваат таму некаде. Оттука, произлегуваат и асоцијациите за глобализацијата дека таа претставува “процес на светското општество” (Урлих Бек), “глобално село” (Меклуан) и претставува феномен кој не може да се игнорира. За тоа, зборуваат, сведочат статистичките податоци, во однос на порастот на глобалните мрежни поврзувања. Бројот на интернет – корисниците, од 1995 година наваму, е пораснат од 16 милиони на нешто повеќе 1.565 милијарди во 2008, а се очекува во 2015 година да достигне и до 3 милијарди (Global Internet Report, 2014). Во таа смисла, податоците покажуваат и експоненцијален пораст на туристи и мигранти. Сите овие движења упатуваат на забраното продирање на глобализацијата во сите делови од светот.

Имено, најагресивниот продор на глобализацијата е во економската сфера, поточно, преку моќните транснационални компании и нивното инвестирање во помалку развиените земји во коишто имаат за цел да го акумулираат својот капитал. При тоа, ги наметнуваат своите културни вредности и инсистираат на глобалната локализација. Нејзиниот продор се забележува и во политичката сфера, посебно преку улогата на меѓународните институции и организации кои влијаат врз националните влади. Сепак, продорот на глобализацијата во овие сфери, е неможен без комуникациите. Тие, пред сè, ги промовираат рецентните процеси на еден брз и лесен начин, наметнувајќи модерен начин на живеење преку културните идентификатори (јазикот, музиката, уметноста), коишто, од една страна, ги хомогенизираат, а од друга страна ги хетерогенизираат општествата и културите. Сите овие тенденции кон глобализација на светот се одвиваат како за центарот така и за периферијата и, при тоа, таа силно се чувствува во бихевиоралното однесување на современиот човек и претставува важен сегмент за нивната иднина.

Во тој контекст, Мануел Кастелс на почетокот на книгата Моќта на идентитетот, забележува дека светот и животите на луѓето започнуваат да се оформуваат според конфликтните трендови на глобализацијата и идентитетот (Castells, 2002). Токму поради конфликтната и контроверзната природа на глобализацијата, како во секојдневниот живот така и во академските кругови, дефинирањето на глобализацијата е мошне тешко. Тие се многу општи или пак се фокусирани на објаснувањето на некои поодделни аспекти од општественото делување, како, на пример, порастот на трговијата или ерозија на националната држава и нејзините белези и сè поголемата меѓузависност на општествата и културите. Овие импликации при дефинирањето на глобализацијата, произлегуваат и од бројните методолошки пристапи за нејзиното истражување, поточно, во непостоењето на консензус за прашањата кои се разгледуваат под името на глобализацијата. Така, Јан Пиетерс забележува, понатаму, дека глобализацијата различно се објаснува во различни општествени науки и во различни периоди. Концептот на Пиетерс е претставен во табела 1 (Pieterse 2009: 15-16).

Табела 1. Глобализацијата во општествените науки

Дисциплини	Период	Подрачје	Клучни зборови
Економија	1970	МНК, банки, технологии	Глобални корпорации, глобални производи, глобален капитализам
	2000		Нова економија
Културни студии	1970	Масовни медиуми, рекламирање	Глобално село, CNN, меѓонационализација, дигитализација, хибридикација
Политички науки	1980	Интернационализација на државата. Општествено движење	Конкурентски држави, постинтернационални политики, глобално граѓанско општество
Географија	1900	Простор и место, релативизација од дистанца	Глобално – локално, глобализација
Социологија	1800	Модерност	Капитализам, национална држава, индустријализација
Филозофија	1700	Глобална рефлексивност	Планетарна етика, универзален морал
Политичка економија	1500	Капитализам	Светски маркет (пазар)
Антропологија	5000 пне	Вкрстување на култури, технологии, светски религии	Глобални протоци, глобална екумена, раширено ниво на кооперација
Екологија		Глобална екологија, интеграција од екосистеми	Глобален ризик

Извор: Pieterse Nedeerven, Jan. 2009. *Globalization and Culture: Global Mélage*. Lanhan: Rowman & Littlefield Publishers, INC.

Токму затоа, во социолошката литература за глобализацијата се среќаваат различни групи теории. Во првата група се авторите Урлих Бек, Имануел Волестин, Томас Фридман, коишто глобализацијата ја означуваат како историска нужност. Во втората група се теориите на Џон Томсон и Кенчи Охме, коишто глобализацијата ја сметаат за мит. Како 'противстав' на овие групи е групата теоретичари според кои глобализацијата се тематизира и се истражува како објективен процес. Оваа идеја ја наоѓаме во делата на Роналд Робертсон, Ентони Гиденс, Малком Вотерс, Мартин Елброу, во коишто глобализацијата е анализирана како објективен и планетарен процес.

Џорџ Рицер, Јан Арт Шолте и Џорџ Сорос ја застапуваат идејата дека глобализацијата е проект на Западот и истакнуваат дека светот сè повеќе се американизира. Во овој контекст, значајни се идеите на авторите кои зборуваат за глобализацијата како интеграција на светот, но и оние кои размислуваат за глобализацијата како процес кој го фрагментира светот.

Токму поради сложената и контрадикторна природа на глобализацијата, во јавноста постојат различни ставови. Нивното идентификување зависи од оценките за глобализацијата во зависност од специфичниот општествен контекст. Во регионите од светот кои се помалку развиени, доминираат негативните ставови, додека, пак, во развиените делови од светотот кај јавноста се изразени позитивните ставови. Зошто? Едно од објаснувањата се поврзува со фактот дека глобализацијата претставува ланец на промени кои се случуваат во различни области на општественото живеење и влијаат врз трансформацијата на сите потсистеми на општественото живеење (Morén, 1989). Тие се видливи во сферата на економијата, каде што, со формирањето на регионалните и светските пазари, преку доминација на моќта и влијанието на големите, светските корпорации, се одразуваат и во политичката сфера, во којашто националната држава го губи својот суверенитет.

Во прилог на ова како значаен аспект на модерното општество се смета и аспектот како јавноста размислува за еден значаен феномен. Во оваа прилика, тоа се смета за особено значајно ако имаме предвид дека глобализацијата е неповикан гостин и е секојдневно присутен во нивните животи. Во овој прилог, прашањата какви се трендовите на размислувањата на јавноста во однос на глобализацијата? Или: Во кој обем објаснувачките варијабли може да ги опишат ставовите кон глобализацијата? е поле за кое треба емпириски сознанија. Јавноста игра особено важна улога во општеството, а нејзината улога не се менува ниту во процесот на глобализација. Јавноста, сама по себе, е мултидимензионален феномен, којашто во себе содржи нормативни компоненти и манифестира и бихејвиорални елементи (Shamir&Shamir, 2000).

Разбирањата за тоа како се доживува глобализацијата на локално ниво се сметаат за особено значајни како за теоријата, теориските сознанија, така и за практичните искуства, пред сè, во областите на социологијата, комуникацијата (меѓународната комуникација) и социологијата на комуникациите (Jie, 2013).

2. ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВО СОЦИОЛОГИЈАТА

Бројноста и разновидноста во третирањето на глобализацијата, во смисла на постоечките теориски пристапи, се должи на нејзината доминација и моќ врз развојот на општеството. Глобализацијата потекнува од англискиот збор “the globe” што означува земја, округло или форма на топка. Она што е општо познато е дека постојат многу дефиниции за одредување на глобализацијата. Така, на пример, во речникот, глобализацијата се дефинира како проширување на влијанието на компаниите надвор од националните граници и зголемување на поврзаноста помеѓу економиите и културите на земјите (Your Dictionary.com, 2008).

Во социолошката литература за глобализацијата се среќаваат повеќе теории кои, од различни аспекти, го анализираат овој феномен. Овде, пред сè, мислиме на Роналд Робертсон, Ентони Гиденс, Мартин Елброу, Дејвид Хелд, Малком Вотерс, Зигмунд Бауман, Џорџ Рицер, но и на автори кои ги истражуваат манифестациите на глобализацијата во сферите на економијата, политиката и комуникациите, медиумите за кои ќе стане збор подоцна.

Роналд Робертсон е еден од најрепрезентативните автори кој се смета за одговорен за воведувањето на поимот глобализација во социологијата, во 80-тите години од минатиот век. Според него, глобализацијата претставува згуснување на светот и интензивирање на свеста за светот (Robertson, 1992: 8). Таа свест се зголемува како резултат на сè почестото разбирање на светот како една целина. На тој начин, можноста светот да се репродуцира, обновува како единствен, е сè поголема. За Робертсон зајакнувањето на свесноста за светот како целина е клучна во процесот на ширење на глобализацијата и, при тоа, се јакнат глобалните социјални релации.

Во таа смисла, коректна е и забелешката на Мартин Елброу, кој истакнува дека луѓето во светот се дел од едно светско општество. Глобализацијата упатува на сите процеси според кои луѓето на светот се составен дел од едно општество, глобалното општество (Rantén, 2005: 5). На сличен начин Ентони Гиденс, ја анализира глобализацијата. Тој истакнува дека глобализацијата е “интензификација на општестве-

ните односи на светски план, којашто ги поврзува оддалечените места на таков начин што локалните случувања ги обликуваат настаните што се одиграле со километри далеку и *vice versa*” (Gidens, 1998: 69). На овој начин, глобализацијата може да се разбере како процес којшто, во исто време, го интегрира светот, но и го фрагментира. Оваа низа од идеи ни помага да ги разбереме и промените предизвикани од глобализацијата кои се јавуваат во сите сфери од општествениот живот според оската глобално – локално. Џон Томпсон зборува за глобализацијата како растечко поврзување на различните делови од светот, како процес на интеракција и меѓузависност (Thompson, 2000: 202). За него, последиците од глобализацијата се комплексот форми од интеракција и меѓузависност. Џорџ Ритцер, глобализацијата ја објаснува како распространување и ширење на практики, експанзија на релации преку континенти, организација на општествениот живот на глобално ниво и растење на заедничка глобална свест (Ritzer, 2007: 4).

Некои автори ги нагласуваат интегративните аспекти на глобализацијата, при тоа имајќи ја на ум можноста на локалните контексти и култури да се интегрираат во глобално конституираното општество. Во тој поглед, посебно се издвојува современиот социолог Јан Шолте. Тој истакнува дека во современата социолошка теорија процесите на глобализацијата се идентификуваат како интернационализација, либерализација, универзализација и вестернизација.

Глобализацијата како интернационализација, Шолте ја гледа во растот на финансиските трансакции и сè поголемата зависност меѓу државите. Тие тенденции на зависност се присутни како на глобално, така и на меѓународно ниво. Како пример за овие тенденции Јан Шолте го наведува изедначувањето на глобалната економија со меѓународната економија, глобалната политика со меѓународната политика, па дури и глобалната култура со меѓународната култура.

Преку втората концепција, глобализацијата како либерализација, Шолте го означува процесот за отстранување на официјално наметнатите ограничувања на движењето на ресурсите меѓу земјите, со намера да се создаде една отворена и безгранична светска економија. Во врска со тоа, Шолте забележува дека неолибералистичките концепции, нагласуваат дека светската либерализација, приватизацијата, дерегулацијата и фискалното ограничување, ќе придонесат во целиот свет да има мир, слобода и демократија. Наспроти овие размислувања, Шолте истакнува дека антиглобалистичките концепции истакнуваат дека слободната светска трговија доведува до сиромаштија, нееднаквост, конфликти, културно и еколошко уништување (Шолте, 2008: 87).

Во третата концепција глобализацијата се третира како процес на универзализација. Така сфатена, глобализацијата има улога во толкувањето на процесот на претпоставувањето на различните теми и искуства на луѓето од сите делови во светот, истакнува Шолте. Станува збор за концепт кој ја содржи идејата за глобализацијата како светски распространет процес. Поконкретно, идеите за глобализацијата како универзализација често се присутни, посебно преку процесите на стандардизација и хомогенизација во културата, економијата, политиката итн. Токму оттука, се јавуваат спротивните размислувања дека глобализацијата не е процес кој хомогенизира, туку, напротив тој, е процес кој промовира хетерогенизација.

Четвртата концепција, глобализацијата како вестернизација е една од најексплоатираниите во анализата на ова прашање. Шолте забележува, дека таа е посебен вид на универзализација, каде што општествените структури на модерноста, како што се: капитализмот, индустријализмот, рационализмот, урбанизмот и индивидуализмот се шират низ целиот свет, при што локалните контексти стануваат нивни „жртви“. На ваков начин дефинирана глобализацијата се поистоветува со поимите колонизација, империјализам, американизација, вестернизација, дури и откажување од сопствениот идентитет (Шолте, 2008: 85-90, Ritzer, 2009; 2011). Денес, ваквите претстави за глобализацијата се посебно изразени во незападните земји, коишто, истовремено, имаат негативно мислење за неа. Според овие концепции, посебно последните две, глобализацијата станува главен фактор во анализата на културите и вредносните системи.

3. ТЕОРИСКИ ЕЛАБОРАЦИИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Во последниве неколку децении постојат повеќе теориски пристапи за глобализацијата. Социолошката дискусија за глобализацијата е фокусирана, главно, на промените кои се случуваат во рамките на современите општества. Интересот на социолозите е насочен кон проучувањето на глобализацијата како процес, нејзините карактеристики и практични импликации. Тенденциите кон глобализацијата се израз на реалните процеси кои се одвиваат на економски, политички, комуникациски и медиумски план, со зголемена свест за светот како единствено место. Токму затоа, овој контрадикторен процес е анализиран од различни и контрадикторни теориски позиции и за потребите на нашата анализа ги земавме предвид, најрепрезентативните сфаќања.

Глобализацијата е поим кој го обележува нашево време, а од крајот на XX и почетокот на XXI век претставува мегатренд и по-

крај фактот дека основните карактеристики на овој феномен, векови наназад, се препознаваат во општественото живеење. Оваа констатација е присутна во релевантната литература на автори од различни континенти (Wallterstein, 1986; Robertson, 2001; Гиденс, 2003; Фридман, 2003; Pieterse, 2009; Шолте, 2008; Ricer, 2012; Ацески, 2014; Дракуловска-Чукалевска, 2015).

Поимот глобализација, често различно сфатен и толкуван, стана дел од комуникацијата во секојдневниот живот. Глобализацијата како поим често има и контрадикторно значење. Прво, поимот глобализација беше најшироко употребуван и погрешно употребуван во последните години, а ќе биде и во наредните, и е од ретко дефинираните, најнебулозните и неразбраните, како и политички најнефективни термини (Бек, 2003:25). Второ, од една страна, овој поим значи нова ера карактеризирана со светска достапност, транспарентност и соработка, но, од друга страна, се карактеризира и со морална отапеност и бесчувствителност кон општествените неправди, карактеристични за најбогатите држави во светот. Некои автори, како Мирослав Печујлиќ, зборува за глобализацијата како поим кој денес е еден од најексплоатираните. Поимите, истакнува тој, “globalisation”, “mondialisation”, “globalizacion”, “globalisierung” се насекаде околу нас и кои најдобро ја доловуваат природата и основните тенденции на процесите кои го означуваат современиот свет (Реџулиќ, 1997: 9).

За зголемениот интерес за глобализацијата, зборува и огромната социолошка литература која е објавена на повеќе светски јазици, во која, од разни теориски позиции, се објаснува значењето на глобализацијата во рамките на социологијата. Социолошките концепти за глобализацијата се јавуваат како реакција на неомарксистичките теории на светскиот поредок, особено во трудовите на Имануел Волерстин (Wallerstein, 1974), како и во теориите на зависниот развој и империјализмот (Amin, 1997), според кои неуспехот на земјите од третиот светот се должи на светскиот капиталистички поредок. Пристапот кон глобализацијата во модерната теорија на Растов (W. W. Rastow) и Талкот Парсонс (Talcot Parsons) е базиран на оптимистичкиот пристап во однос на можноста за развој на земјите од т.н. трет свет, но под услов да ги следат искуствата од Западот. Тргувајќи од Парсонс и неговиот пристап кон модерноста, кој го толкува како општествен процес кој се одвива во глобални рамки, во 80-те и 90-те години од XX век, Робертсон развива една севкупна теорија за глобализацијата. За Робертсон, ваквата теорија претставува аналитичка шема врз чија основа може да се мисли и да се опишуваат појавите кои имаат наднационално (универзално) светско значење (Milardović, 2001: 9).

Најшироко сфатен, овој поим ја опфаќа претставата за еден свет на земјината топка, меѓусебно поврзан, чии делови се заемно зависни и вмрежени во еден глобален систем на економски, политички, културни, научно-технолошки и други аспекти на современиот живот. Тој е свет без конфликти, спротивставени интереси, идеално безбеден, со исклучување на дискриминацијата, експлоатацијата, достапност до придобивките на науката, културата и другите видови креативност, испреплетување на вредности, идеи и развивање на креативност во еден меѓусебно зависен свет со универзално значење за човештвото. Во таа смисла, интересна е забелешката на британскиот социолог Елброу Мартин кој истакнува дека луѓето во светот се дел од едно светско општество. Идентично забележува и Рантен. Според него, глобализацијата упатува на сите процеси според кои луѓето на светот се составен дел од едно општество, глобалното општество (Ranten, 2005:5).

На сличен начин, социологот Малком Вотерс, глобализацијата ја означува како општествен процес во кој луѓето сè повеќе стануваат свесни за процесот на глобализација и на тој начин географските бариери, во однос на општествените и културните граници, губат значење (Вотерс, 2003: 14).

Глобализацијата претставува процес кој, покрај економијата, ги опфаќа и другите аспекти од општествениот живот, во светски рамки. Уште во старите записи стои дека многу егзотични производи, зачини, скапоцени камења или свила пристигнувале од далечните краишта на светот и како такви имале свое влијание врз одредени сфери на општествениот живот. Основите на глобализацијата, нејзините двигатели, се капиталот и профитот, но понатаму како што се ширел начинот на делување на глобализацијата, доведува до тоа да се воспостави една т.н. универзална економија, но и универзална култура и симболите на сето она што го носи културата, универзалната политика, универзална уметност и сл. Како главни носители на глобализацијата на светскиот пазар, се високоразвиените земји, поточно транснационалните компании и транснационалните банки, кои стануваат движечка сила во процесот на интеграција на пазарот на капитал, стоки, услуги и технологија.

Глобализацијата, како што истакнавме, има долга историја, која датира од првите осамени групи на хуманоиди, преку архаичните империи до модерните светски поредоци. Архаичните облици на поврзување на световите, обединувањето на човештвото, датира од периодот на експанзија на големите религии и цивилизации, воени освојувања и големите кралевства. Современите процеси на глобализацијата се одредуваат преку следниве димензии: -глобализацијата претставува објективен планетарен процес кој има свој израз и низ социјалните димензии. Како објек-

тивен планетарен процес се изразува преку технолошката еволуција, којашто доведува до стеснување на времето и просторот, а комуникацијата, во исто време, станува се поразгранета. На пример, млазните авиони патуваат беспоредливо побрзо од старите бродови со јарболи и тоа е знак дека и просторната дистанца се намалува. Потоа, општествата се уште потесно поврзани и меѓузависноста е уште поизразена, а голем дел од активностите стануваат транснационални и со истите не може да се управува исклучиво во внатрешните граници. Економската моќ на транснационалните компании е во пораст, во однос на локалните економии и државните буџети. Интернетот, како симбол на информатичката револуција, доведува до тоа случувањата на еден крај од планетата да станат лесно достапни за сите. Глобализацијата преку информатичката технологија доведе до олеснета распространетост на истоветните форми на речиси севкупниот социјален живот. Под истоветни форми се подразбира индустријализацијата, пазарната економија и повеќепартискиот живот. Овие форми се распространуваат со усвојување на ‘супериорните’ форми и тоа преку процесите на модернизација или, едноставно, преку доминација.

Во однос на современите разбирања на глобализацијата, Шолте издвојува четири главни термини и тоа се: а) глобализацијата како интернационализација; б) глобализацијата како либерализација; в) глобализацијата како универзализација и г) глобализацијата како позападување. Поимањето на глобализацијата како интернационализација досега е најпривлечно, бидејќи тоа подразбира минимални интелектуални и политички приспособувања. Идеите за глобализацијата како интернационализација можат да бидат и политички несоодветни. Тие особено тврдат дека светските општествени односи се, и можат да бидат, организирани само со помош на државните служби, на владата и на заедниците во земјите. Поради сето тоа, речникот на интернационалноста има тенденција да ги игнорира, да ги маргинализира и да ги замолчува другите модели на организација, управување и идентитети што постојат и се особено вреднувани, од страна на домородното население, регионалистите и разни други видови космополити (Шолте, 2008).

Рицер глобализацијата ја одредува како ширење на одредени практики, односи, свест и организација на општествениот живот низ целиот свет. Авторот истакнува дека глобализацијата е процес кој се јавува во секојдневниот живот и процес кој “секојдневно, на еден драматичен начин, ги трансформира државите и животот на милијарда луѓе низ целиот свет” (Ricer, 2012: 395).

Имајќи ја предвид инструктивната дефиниција на Ентони Гиденс, можеме да заклучиме дека глобализацијата може да се разбере како нешто што го интегрира светот, но, исто така, таа може да влијае и на не-

гова поделбата, односно на негова фрагментација. Според дефинициите, глобализацијата предизвикува последици на локално ниво, а се предизвикани со настани коишто се случиле некаде далеку.

Томпсон, во обидите да ја дефинира глобализацијата, подетално ја објаснува улогата на комуникацијата и медиумите. Тој пишува: “глобализацијата... упатува на зголемување на меѓусебното поврзување на различни делови од светот, тоа е процес кој доведува до сложени форми на интеракција и на меѓусебна условеност” (Thompson, 1995:149 според Ranten, 2005:6). За Томпсон последиците од глобализацијата се согледуваат во сложеноста на формите на интеракција и меѓузависност. Како Гиденс, така и Томпсон, при дефинирањето на глобализацијата не ги истакнува компонентите на хомогенизација или хетерогенизација.

Зигмунд Бауман за глобализацијата размислува како за движечка сила во форма на нова поларизација и стратификација на населението во светот и тоа како што вели, глобализирани богати и локализирани сиромашни. На тој начин зборува и за глокализацијата, а тоа е процес на нова стратификација во која се градат нови, светски и социокултурни и саморепродуцирачки хиерархии (Beck, 2001: 134-136).

Во социолошките дискусии за процесите на глобализацијата, сè повеќе се тематизира нивното влијание врз локалните контексти и култури, поточно, за нивното влијание врз јазикот. На пример, Стегар зборува за четири можни аспекти, преку кои глобализацијата може да влијае врз јазикот. Прво, преку културните сили кои делуваат хомогенизирачки, така што колку се тие посилни, толку е помал бројот на јазиците. Второ, преку меѓународните миграции, во смисла дека секој човек којшто се отселува од својата земја неопходно е, покрај мајчиниот јазик, да познава и еден од светските јазици. Трето, фактот дека користењето на англискиот јазик, во процесот на компјутеризацијата на општеството, го издвои англискиот јазик да биде прв меѓу еднаквите. Последен истакнат аспект се меѓународните научни публикации (Steger, 2009: 100).

Последиците од глобализацијата во економијата се чувствуваат и на локално рамниште. Последиците може да се позитивни или негативни, но постои согласност дека последиците по “локалната” култура се неминовни. Како што забележува Марио Варгас Љоса, стравот произлегува од тоа дека исчезнувањето на националните граници и воспоставувањето на пазарно поврзан свет, ќе значи смртен удар за регионалните и за националните култури, за нивните традиции, обичаи, митови и начини на однесување, коишто го сочинуваат културниот идентитет на земјата или регионот (Ljosa, 2003: 99).

Глобализацијата настојува сите активности да бидат на едно купче и многу нешта да се претстават низ една форма: еден пазар, една монета, па

и една култура, а со тоа и еден јазик. Според одредни сознанија се очекува дека на растојание од неколку генерации, постои можноста дека една половина од евидентираните 7000 забележени (постоечки) јазици во светот, може да исчезнат. За Шолте намалувањето на бројот на јазиците, коишто се користат во светот, ќе значи и исчезнување на традициите и културите на тие народи (Шолте, 2008: 368).

Во контекст на јазикот интересни се размислувањата на социолингвистот Ранко Бугарски, кои се однесуваат на прашањата за повеќејазичноста. Тој констатира дека под влијание на многу фактори, секако и на глобализацијата, многу држави во светот ја прифаќаат повеќејазичноста како реалност во секојдневното комуницирање. Без сомнение, глобализацијата носи силни предизвици со кои треба да се соочат посебно помалите говорни (јазични) заедници во однос на зачувување на нивниот јазичен идентитет. Она што треба да се истакне е тоа дека предизвиците треба да бидат не во насока на затворање, туку во насока на наоѓање форми за одржување на рамнотежа помеѓу предностите кои ги носи глобализацијата, но и важноста за зачувување на локалните вредности и идентитетот.

Во таа смисла, глобализацијата не подразбира само делокализација, туку претставува и релокализација. За да објасниме подетално, за пример ја земаме економската логика на една интернационална компанија. Таа компанија работи во глобални рамки, но за да ги продаде своите производи мора да развие локални врски, да ги усогласи своите производи со локалните вкусови, навик и слично. Во таков контекст, Бек појаснува дека треба да се прави разлика помеѓу ексклузивни и инклузивни пристапи во размислите за глобализацијата. Ексклузивниот пристап ја следи логиката на или-или и го опишува светот како усогласување и подредување на световите во кои идентитетите и припадностите меѓу себе се исклучуваат. Инклузивниот пристап ја следи логиката на и-и. Овој инклузивен аспект е аспект кој може да претставува парадигма за социолошки истражувања (Beck, 2001: 124-127).

Дел од авторите истакнуваат дека кога се зборува за глобализацијата се работи за сложен феномен кој одбегнува строго дефинирање. Дракуловска Чукалевска, во книгата *Социологија на глобализацијата* прави обид да ги систематизира сознанијата за историскиот тек на глобализацијата, за дефинирање на поимот глобализација и објаснување на процесот на глобализацијата. Во оваа смисла, таа систематизира две групи сфаќања за глобализацијата. Во првиот тип сфаќања, глобализацијата се дефинира како “комплекс од процеси кои ги зафаќаат сите подрачја од општествениот живот и кои продираат, дури и во најинтимните делови на човековиот живот” (Дракуловска -Чукалевска, 2015: 26). Следбеници на овој тип сфаќања се Елброу, Гиденс, Хелд, Неш. Истакнатите имиња

во теориите за глобализацијата како Томпсон и Рицер, потоа Робертсон, Вотерс и Бек, на глобализацијата гледаат како процес кој го поврзува светот и влијае врз јакнење на заедничката глобална свест (Дракуловска-Чукалевска, 2015: 26).

Врз основа на досегашните обиди да се одреди појмовно глобализацијата, лесно е воочливо дека терминот глобализација го има статусот на сериозен аналитичен поим. Некои автори, како Владимир Вулеќиќ, констатира дека овој термин го има достигнато нивото на употреба и анализа на индустријализацијата, која, знаеме, се наоѓа во средиште на анализите на многу социолошки, економски и политиколошки анализи. За разлика од феноменот индустријализација, за поимот глобализација, тој забележува различни, дури и спротивни мислења (Vuletić, 2003).

Според начинот на кој делува глобализацијата, може да се каже дека целта на процесот на глобализацијата е да постави равенство, еднаквост во формите на делување во сферата на економијата, пазарот, капиталот и, при тоа, да се наметнат универзални вредности во културата. Така преку технологијата, кои, заедно со политичките и економските сили, генерираат поврзување меѓу државите и се израз на унифицирањето и хомогенизирањето на културите во светот. Овие процеси ги бришат разликите меѓу земјите и, при тоа, ги јакнат компетенциите за комуникација и воспоставување практики кои ги поврзуваат општествата, културите и поединците како никогаш порано.

Размисли, одговори и образложи:

1. Прв поим кој Ве асоцира на терминот глобализација!
2. Што за Вас претставува глобализацијата?
3. Каде е најагресивниот продор на глобализацијата? Образложете за секој поединечно!
4. Наведете автори кои се занимаваат со глобализацијата и појаснете го нивното гледиште!

2 ДИМЕНЗИИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

4. ЕКОНОМСКА ДИМЕНЗИЈА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Глобализацијата пред сè е феномен кој по својата природа и практичните импликации се манифестира на различен начин и интензитет во современите општества. Димензиите се поединечните манифестации на глобализацијата кои се меѓусебно поврзани и зависни. Нивната поврзаност и зависност се карактеризира со изразен сензибилитет за брзината, ефикасноста, при што често присуството на одделни елементи на една димензија се забележуваат во друга. Во повеќето дискусии за глобализацијата се забележува давање на предност на одредена димензија, и токму затоа, во продолжение, подетално ќе бидат разгледани теориските размисли за глобализацијата во економијата, политиката и во комуникациите.

Современите економски движења, процесите и глобалниот економски развој на денешнината, се одбележани со глобализација, либерализација и технолошки развој. Процесите на глобализацијата, пред сè, го означува почетокот на едно ново време и едно ново светско општество, каде што во светот се внесоа огромни структурни промени. Економската интеграција, во основа, е интеграција на пазарот. Слободната размена на стоките ветува позитивен ефект на благосостојба. Таа го шири спектарот на избор и им овозможува на потрошувачите да изберат најниска цена. Очигледното зголемување на општественото богатство, коешто произлегува од либерализацијата на пазарот на производи, е добра економска причина со таа цел да започне интеграцијата. Слободното движење на стоките и услугите е темелно начело на економската интеграција. Целта на таа интеграција е унапредувањето на мирот, вредности и благосостојба на луѓето, одржлив развој кој е заснован на балансиран економски развој, висока општествена конкуренција на пазарната економија, висок степен на заштита и унапредување на квалитетот на животната средина, спречување на дискриминација, како и унапредување на правдата и социјалната заштита, полова еднаквост итн.

Глобализацијата претставува процес кој ги опфаќа и економските аспекти од општествениот живот во светски рамки. Поимот глобализација, во економски контекст, се дефинира на различен начин. Едни ја дефинираат како “процес на интеграција и универзализација на националната економија во единствена, заедничка, светска економија, чија диференцијација специфицира нова форма на организација, нов тип на функционирање и нов стил на управување со економските текови. Други ја дефинираат како процес на трансформација на националната економија во правец на глобалниот систем на производство, потрошувачка и трговија (распределбата останува дезинтегрирана)” (Gradishka Temenogova, 2003). Во таа смисла, Џозеф Стиглиц на економската глобализацијата гле-

да како цврста интеграција на земјите на економски план, која доведува до намалување на трошоците за транспорт и комуникација, при што се рушат вештачките бариери за проток на производите, услугите, капиталот, знаењата, технологиите и поединците. Според него, глобализацијата е институционализирана преку одредени економски институции и организации каде што треба да имаат меѓународна, а не локална перспектива. Тој зборува дека меѓународните организации, на почетокот од своето основање, имале сосема друг концепт и цели. Само за илустрација, тој посочува дека Светската трговска организација (СТО, 1995), била основана за исполнување на следниве цели: 1. зголемување на животниот стандард и приход; 2. целосна вработеност; 3. интензивирање на растот на производите и трговијата; 4. оптимално користење на светските ресурси; 5. идеи за одржливиот развој со цел за заштита и чување на животната средина и 6. осигурување на земјите во развој и поголемо учество на неразвиените земји во Светската трговија (Стиглиц, 2002: 23).

Меѓутоа, во реалноста, Меѓународниот монетарен фонд (ММФ), Светската банка (СБ) и Светската трговска организација (СТО) прават нешто друго. Целта им е транснационалните и мултинационалните корпорации да контролираат сè (производството, ресурсите, капиталот, банкарството, финансиите итн.), поради остварување профит и контрола на развојот на народите и државите. Меѓународниот монетарен фонд (ММФ), прави штета на сиромашните, а оди во корист на богатите нации. Така, под влијание на развојот на глобализациските процеси и Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) и јазот помеѓу богатите и сиромашните сè повеќе се зголемува. По својата суштина, тие мерки се мерки на генерирање на нееднаквости, на една страна глобализација на “Север”, а на друга глобализација на сиромаштијата – сиромашниот “Југ”. Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) прави деструкција на државата, така што има побарувачка за намалување на трошоците, намалување на заработката, отпушта работници во јавниот сектор, го приватизира образованието, здравството. Сепак, Стиглиц тргнувајќи од постоечките проблеми што глобализацијата ги носи покажува загриженост за експлоатацијата на сиромашните земји од страна на богатите индустриски земји, афирмирацијата на материјалните вредности, начините на управување на земјите во развој каде што се одзема голем дел од сувереноста, економските бенефити на одредени делови од светот, како и економскиот систем кој е наметнат за земјите во развој и сиромашните (Stiglitz, 2009: 30-31). Слично гледиште има и Џорџ Сорос. Тој, економската глобализација ја дефинира како слободно движење на капиталот и доминација на глобалниот финансиски пазар и мултинационалните корпорации над националната економија (Сорос, 2003). Во тој поглед, “глобализираната” еконо-

мија, Мартин Волф ја дефинира како економија во која “ни далечината ни националните граници не пречат за економската трансакција” (Volf, 2003: 303). Наведените автори, во своите определби ги нагласија различни видови соработка помеѓу суверените држави. Тие соработки, се овозможени со глобализацијата која ги стимулира меѓународните односи и придонесува кон нивна разновидност. За да се зборува за соработка помеѓу државите, на глобално ниво, мора најпрво да се започне од една земја и нејзиниот регион за тоа како и какви, квалитативни и квантитативни, односи воспоставува со земјите во својот регион и за тоа каков е нејзиниот настап на глобалната сцена. Освен билатерална и мултилатерална соработка, се повеќе сè присутни и институционализирани економските, финансиските, технолошките, безбедносните и други соработки помеѓу регионите на поединечните држави (покраина, република), држава во рамките на формирана регионална економска интеграција (групација) и самата регионална интеграција.

Слободното движење на производите може да се прифати како втор темел на економската интеграција. Еден аргумент за тоа е дека тој дозволува најдобра распределба на работата и капиталот. Некои фактори на производство понекогаш недостасуваат на места каде што производството би било најекономично. За да се реши тој проблем, претприемачите се подготвени да го преместат својот капитал од места каде што можат да остварат ниска добивка на места кои ветуваат повеќе. Истото се однесува и за работната сила. Вработените ќе мигрираат во регионите каде што нивната работа ќе биде потребна и подобро платена. Втор аргумент е дека проширениот пазар на фактори на производство нуди нови можности на производство, што, за возврат, придонесува помодерно и поефикасно користење на факторите на производство (нови кредитни линии, нови интереси и слично).

Светот се менува со голема брзина, така што секоја наредна година скоро и не личи на претходната. Кога пазарот динамично се движи, кога технологијата се вмрежува, бројот на конкурентите расте, а производите и услугите преку ноќ стареат, успешни се оние компании кои постојано трагаат и доаѓаат до нови сознанија, ги шират со целата своја организациона структура и брзо ги претвораат во работна иновација и ја зголемуваат ефикасноста на работата. Во таа смисла, Мацура забележува дека денес, новите околности, бараат различно однесување и постојано прилагодување, односно управување со промените (Мацура, 2012, според Атлагиќ и Мацура, 2013).

Тврдењата на глобалистите дека новото светско општество ќе даде резултат на намалување на сиромаштијата и зголемување на општата благосостојба, не се исполнија. Но, неспорно е дека се создадоа нови мож-

ности за мултинационалните и транснационалните компании, како основни носители на глобализацијата, кои полека стануваат водечка сила во процесот на интеграција на пазарот на капиталот, стоките, услугите и технологијата. Мобилноста на капиталот, пренесувањето на технологијата, миграцијата на населението и развојот на современите средства за комуникација, се огледува во ширењето на светскиот пазар и интеграција на националната економија во меѓународната економија. Како главна карактеристика е “доминација на финансискиот систем и институција на главно ниво, флексибилни и мутилокални производни процеси, ниски цени на транспорт, револуција во комуникациската и информатичката технологија, укинување на регулативите на националната економија, давање предност на мултилатералните финансиски агенции и создавање на три транснационални економии: американски, потпирајќи се на Соединетите Американски Држави (САД) и односите кои таа земја ги има со Канада, Мексико и Латинска Америка; јапонски, потпрени на Јапонија и остатокот од Азија; и европски потпрени на Европската унија (ЕУ) и нејзините посебни односи со Источна Европа и Северна Африка”(Santos,2002).

Центарот на економската и финансиската моќ настојуваат механизмот слободна трговија да ги сруши бариерите кои постојат помеѓу развиените и неразвиените земји и да ги интегрираат во глобалната економија. Но, не мислат сите на тој начин. Наспроти овој став, постои размислување дека од него корист ќе имаат само богатите и ќе дојде до сè поголемо зголемување на глобалната нееднаквост и сиромаштија. Во 1999 година се организирале протести во Сиетл, каде што 50.000 граѓани се спротивставиле на политиката на Светската економска организација (СЕО) и другите меѓународни финансиски институции, сметајќи дека тие создаваат економски принципи над сите други прашања, како што се човечките права, правата на работниците, одржливиот развој. Сметале дека се обезбедува повеќе профит за богатите корпорации, занемарувајќи ги локалните економии. Овој протест се смета за најголем заговорник на “глобална правда” до денес (Gidens, 2005: 76).

Многумина сметаат дека глобализацијата е “американизација” на светот, затоа што Соединетите Американски Држави (САД), како мега држава, и суперсила во технолошка, економска, политичка и воена смисла на глобализираност, е нов светски поредок. Делувањето на транснационалните корпорации поврзано е со делувањето на владеачката политичка елита на Соединетите Американски Држави (САД), “Соединетите држави станаа најмоќна економска сила во светот. Ги контролираат главните светски, финансиски и пазарни институции (Меѓународниот монетарен фонд (ММФ), Светска економска организација (СЕО), како и најважните финансиски пазари. Нивните мултинационални корпорации монополи-

зираат повеќе од 50 проценти од светскиот пазар. Вака “слободната трговија”, којашто ја форсираат, може првенствено на нив да им е од корист, а на штета на неразвиените земји” (Vlajki, 2006: 30).

Соединетите држави и понатаму се моќна држава во однос на други држави и мултинационални корпорации, затоа што голем број од најголемите компании во светот немаат исто економско влијание во Соединетите Американски Држави (САД), како во другите земји. Во глобализациските процеси силно се развиваат процесите на глобализација на сиромаштијата, гладот и бедата на една, а богатството на друга страна.

5. ПОЛИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Во рамките на дебатите кои се водат за димензиите на глобализацијата, покрај економијата, интересот е кон сферата на политиката. Во дебатите за политичката глобализација фокусот е фрагментацијата, улогата и иднината на националните држави.

Во тој контекст се истакнува теоријата на Џејмс Розенати. Тој, се обидува да ја претстави глобализацијата преку концептот на „оддалечена близина“. Според овој концепт, цел свет се карактеризира со чувството дека она што се чини дека е далеку е, всушност, блиску. Ваквиот концепт е близок на концептот на дистанцираност кој го застапува Гиденс (Gidens, 1998, Gidens, 2005). На концептот “оддалечена близина” се надоврзува и концептот на “фрагментација”. Овој концепт е заснован на идејата дека светот истовремено е и расцепкан (локален, децентрализиран и фрагментиран) и интегриран (глобален, централизиран и интегриран). Како основни извори коишто доведуваат до изразена фрагментација на светот се: а) развојот на новите микроелектронски технологии (мобилни телефони, интернет, електронска пошта) доведува до тоа светот да се стесни и тоа на начин што доведува до бришење на државните граници. Предуслов за ваквата фрагментација е да се има можности да се поседуваат овие технологии. Така, сето тоа доведува оние држави кои имаат создадени услови за широко и лесно практикување на технологиите, лесно се спојуваат, се интегрираат итн. Границите меѓу нив лесно се бришат. Но, оние држави кои сè уште ги немаат создадено тие предуслови, остануваат раздвоени, оддалечени и нивните можности досегаат до државните граници; б) револуцијата на вештините кои ги поседува човекот се поврзуваат со глобализацијата на тој начин што оној што ги поседува има поголеми шанси да ги напушти локалните граници и да се соочи со глобалната ситуација и кај овие лица приврзаноста кон некоја политичка групација е минимална. Всушност, поединците и групите кои ги немаат информациите, образо-

ванието, доцнат во можноста непосредно да го почувствуваат влијанието на глобализацијата, а тоа, пак, предизвикува, со голема веројатност, да го преферираат локалното и се поцврсти, поконзистенти во однос на политичките опции или политичкото групирање; в) ширењето на меѓународните невладини организации (МНВО), како што се, на пример, организации за човековите права, заштита на животната средина, родова рамноправност, еднаквост за сексуалната ориентација и слично, се интегрираат со оние кои ја имаат истата цел. Присуството на меѓународните невладини организации (МНВО) во една држава, може да ги доведе во прашање, односно да го намали значењето на државата и нејзината навремена функционалност. Тоа се согледа во тоа што силното присуство на меѓународните невладини организации (МНВО) и распространетоста на мрежи во дадената држава, ја отежнува работата на државата, на владата за промовирање на своите интереси, токму заради тоа што присуството на меѓународните невладини организации (МНВО) го намалува влијанието на државата и секако промовирање на своите идеи.

Ширењето на глобалните структури доведува до фрагментација и тоа во смисла, државата на една страна, а организациите чии седишта се надвор од земјата, од друга страна. Односот помеѓу државата и овие организации може да биде во форма на соработка, но може и судир или недоразбирање. Меѓутоа, фактите говорат дека моќта, т.е. влијанието на државата слабее како што се зголемува присуството на овие транснационални организации во одредена држава. Можни се интегративни форми помеѓу овие “два света”, но фрагментацијата секако постои.

Зголемувањето на мобилноста на населението во светот, заради деловни патувања, туризам, тероризам, барање на работа, легални или илегални миграции доведува до фрагментација на општеството. Некои форми на посочената подвижност може да има интегративни функции (туристичките патувања), но, на пример, илегалните миграции, тероризмот и др. имаат дезинтегративна функција и доведува до поголема фрагментација. Опасноста од политичките ентитети се поизразени во ситуација кога движењата се одвиваат од помалку кон повеќе развиени подрачја. Она што е интересно, како што нагласува Розенам, е тоа дека и во овие ситуации влијанието на механичкото движење е различно, во зависност од политиката на конкретната држава. На пример, државите кон кои се насочени терористичките акти, секако дека имаат дезинтегративни функции, меѓутоа државите или регионите во кои се раѓаат терористичките движења, овие движења може да делуваат и интегративно.

Политичките импликации на глобализацијата се воочуваат во слабеењето на територијалноста и државниот суверенитет, како и децентрализација на владата. Во таа смисла Хаберманс наведува дека националната

држава слабее на три начини: прво, ја губи контролата и не е во можност да ги заштити своите граѓани од моќта на екстерните актери, второ, расте легитимацискиот дефицит во процесот на одлучување, и трето, ја губи моќта во однос на општествената организација. Моќта на државата ослабела толку што не може да ги контролира глобалните движења и тоа од најразличен вид, како што се парите, производството, инвестициите, загадувањата, дрогата, а во некои сфери дури и неможноста да се контролираат терористичките движења, туку терористите слободно се движат во рамките на државата. Процесите во намалување на влијанието на државната власт се засилуваат. Се забележува како сè поголем број активности и обврски се пренесуваат на локалните или регионалните власти, некои активности кои треба да ги реализира државната власт ги реализираат приватни претпријатија или невладини организации (НВО). Тоа се дефинитивно дезинтегрирачки последици (Ritzer, 2012: 401). Кон тенденциите на дезинтеграција и фрагментација на ваквото општество се и новите прегрупирања на ниво на локална власт, на ниво на невладини организации (НВО), радикални и етнички групи итн. Во такви услови луѓето се приклонуваат на тие подгрупи, се интегрираат и се идентификуваат со нив (404).

6. КУЛТУРНА ДИМЕНЗИЈА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Последиците од проширувањето на пазарот, во светски рамки, предизвикал многу бргу промени во културата, идентитетот и во животот на луѓето. Глобализацијата во економијата ја следат и бранови на културна трансформација, процеси кои се поврзуваат со културна глобализација или глобализација на културата. Тоа се забележува во воедначувањето на стилите на животот, културните симболи и транснационалните форми на однесување. Во овој процес, локалните култури и идентитети се искоренуваат и се заменуваат со симболите на некои светски марки кои се дел од рекламниот дизајн и на имиџот на мултинационалните компании. Со цел да создадат универзални културни симболи, овие компании во потполност ги користат сите можности што ги носи информатичката технологија. Во анализата на културната димензија на глобализацијата посебно се значајни трите главни парадигми на Јан Недрвен Питерс. Првата парадигма се однесува на културниот диференцијализам, втората на културната конвергенција и третата се однесува на културната хибридизација, која според Рицер е една единствена комбинација на глобални и локални култури – културна хибридизација (Ritzer, 2012: 401). Во продолжение на кусо ќе бидат претставени погоре споменатите парадигми.

Културен диференцијализам

Поддржувачите на оваа парадигма истакнуваат дека помеѓу културите постојат разлики, а на кои ниту еден процес, па ни глобализацијата, не може да влијае. Тоа се должи на фактот што културите се затворени за други влијанија и за влијанија на другите култури. Ваквиот пристап го засилува своето влијание по случувањето на 11 Септември, во 2001 година, во Њујорк, како и војните во Авганистан и Ирак. Причините за споменатиот катастрофален настан и војните, едни ги бараат во разликите помеѓу западната и исламската култура. За други, мултикултурализмот во Соединетите Американски Држави (САД) и западноевропските земји, како и ривалството помеѓу мнозинството и малцинството во тие земји, е причина за конфликт. За најголем противник се смета исламот (Ritzer, 2012: 402).

Најистакнат претставник на оваа парадигма е Самјуел Хантингтон и неговото дело од 1996 година Судир на цивилизациите и повторно создавање на светскиот поредок. Хантингтон објаснува дека културната различност стапува на сцена по завршувањето на студената војна. Од тој период наваму, основата за различноста е во културата, а не во политичко-економската основа. Следбениците на оваа парадигма истакнуваат дека таквата културна различност не е нешто ново. Таа постела и во периодот на студената војна, но истите биле потиснати. Хантингтон го употребува концептот на цивилизација за да го опише нивото на културите и културните идентитети и зборува за спротивставени цивилизации. Тој набројува 7 цивилизации: кинеска, јапонска, хинду, исламска, православна, западноевропска и северноамериканска. Тие се разликуваат според неколку основи и тоа: филозофски претпоставки, темелни вредности, општествени односи, обичаи и поглед на светот. Погледите на Хантингтон не се оптимистички во однос на мирот и просперитетот, доколку во светот и понатаму продолжува да се негуваат мултицивилизационските и мултикултурните карактеристики. Тој истакнува дека доколку Западот сака просперитет, треба да го реafirмира својот идентитет како западна, а не како мултицивилизационска нација и на тој начин повторно да ја потврди својата улога како лидер. Поддржувач е на културната чистина во рамките на цивилизациите, а е противник на мултикултурноста. Според него, глобализацијата како процес дава поддршка на процесите на развојување на културите и на тој начин се потенцира значењето на цивилизациите (401).

Културна конвергенција

Парадигмата културна конвергенција е втемелена на идејата дека глобализацијата води кон сè поизразена идентичност во светот. Културите се менуваат токму под влијание на глобализацијата. Културите личат една на друга. Постои глобална асимилација, а асимилатори се културите на доминантните општества и групи во светот. Како процеси се истакнуваат: културен империјализам, глобален капитализам, вестернизација, американизација или мекдонализација. Не ретко глобализација е и збир на последниве три процеси (402).

Оваа парадигма не упатува на тоа дека во процесот на конвергенцијата доаѓа до запустање на локалните култури, туку токму спротивното: локалните култури опстојуваат, не се менуваат. Покрај постоечките култури се нуди и еден друг паралелен свет, свет на нови глобални навик кои се препознатливи низ целиот свет, како што се, на пример, сендвичите од Мекдоналдс (402).

Културна хибридизација

Културна хибридизација е трета парадигма која го нагласува мешањето на културите и како резултат на тоа е нова хибридна култура, а кои не се ниту локални ниту глобални. Тече процесот на спојување на споменативе процеси со различни локални реалности. Ваквата парадигма го истакнува креативниот аспект на глобализацијата, кој доведува до нова културна реалност и доведува до зголемена хетерогеност во различни делови од светот. Во оваа парадигма лежи концептот на глокализацијата, концепт на заедничко испреплетување на локалното и глобалното, а кое резултира со единствен резултат во различни географски области. Робертсон истакнува 4 сегменти на глокализацијата: 1. Светот е плуралистички; 2. Поединците и групите имаат моќ на прилагодување, иновации и маневрирање во рамките на глокалниот свет; 3. Општествените процеси се релациски и контингентни и 4. Стоката и медиумите не се согледуваат како присилни (според Ritzer, 2012: 415-420). Според Робертсон глобализацијата “се однесува на згуснување на светот и зајакнување на свеста за светот како една целина” (Robertson 1992: 8).

Социологот Јан Недервен Пиетерс (Pieterse, 2004, 2009), зборува за културната хибридизација, како „начин според кој, формите се одделуваат од суштествените практики и се поврзуваат повторно со нови форми во нови практики“ (Пиетерс, 2004 :75). Тие нови форми и практики, во културна смисла, Пиетерс ги означува како микс од култури кој се јавува како резултат од процесите на глобализацијата, и го објаснува како глобална мешавина (*mélange*). Преку глобалната мешавина (*mélange*), културите се

дополнуваат со нови културни елементи врз основа на кои се градат новите глобално хибридни култури. Спротивно од Пиетерс, антропологот Улф Хенерз зборува за „биолошките“ карактеристики на хибридизацијата и при тоа, го користи терминот креолизација. Креолизацијата потекнува од креолските јазици, поточно во реонот на Карибите и Северна Америка со која се означуваат луѓето и културите кои се мешавина од африканската и европската култура. Според Хенерз, сржта на концептот на креолската култура е комбинацијата на разновидност, меѓусебна поврзаност и инвентивност, која е вградена во глобалните релации центар-периферија (Хенерз, 1996: 67). Според Рицеровото мислење, креолизација упатува на мешање на култури и јазици, а се случува под влијание на процесот на глобализацијата (Ritzer, 2012).

7. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА НА КОМУНИКАЦИИТЕ

Во социологијата, интересот за проучување на односот на глобализацијата и комуникациите е зголемен во последните децении. Овој процес на односи е посебно прагматичен за осознавање на контроверзните ефекти на глобалните процеси и, во таа насока, ги симболизира тенденциите на промени во општествата. Врската за која зборуваме, е посредувана на различни начини. Во минатото, комуницирањето помеѓу луѓето се одвивало во рамките на непосредната околина на луѓето, која подоцна со користење на транспортните средства се проширувала и на поодалечени простори. Со развојот на општеството луѓето сè почесто комуницираат меѓу себе независно од просторот, местото во кое живеат или им е достапен за движење. Со развојот на средствата за комуницирање, како на пример телефон, факс, пејџери, мобилни, електронска пошта и многу други социјални мрежи facebook, twitter и слично, кои придонесуваат на побрз начин да се пренесат и да се споделат мислите, идеите или пораките, при што се создаваат разни индивидуални контакти и се формираат разни социјални групи.

Она што е карактеристично за современите начини на комуникација или општење, покрај брзината е тоа дека таа се одвива во еден виртуелен свет, нереален свет во кој нема разговор лице в лице. На пример, возејќи се во автобус и разговарајќи на мобилен телефон, повеќе внимание се посветува на лицето со кое се разговара, отколку на она што е во непосредната околина. Тоа всушност, се промените кои се однесуваат на начините според кои комуницирањето се остварува во општеството кое се конституира во зависност од нив. Во тој контекст Роланд Лоример, во духот на Инисовите теоретизации разликува три групи на општества спо-

ред видот на комуникацијата. Во првата група спаѓаат усните општества каде припаѓаат сите оние општествени заедници во предисторијата на човештвото за кои говорниот јазик е основно средство за комуницирање меѓу луѓето. Комуникацијата помеѓу луѓето се одвивала лице в лице. Со појавата на писмото комуникацијата се одвивала по писмен пат. Третиот вид на општество е електронското општество. Тоа е современо општество во кое телевизијата, радиото, компјутерите и другите електронски средства за комуникација и електронски системи се основа за пренесување на пораките и начин на интерактирање меѓу поединците и групите во општеството (Lorimer, 1999).

Сегашните електронски системи за комуникација, посебно со развојот на информатичката технологија (ИТ) и интензивното практикување и користење на електронски посредуваната комуникација, ќе претставуваат движечка сила на поединечните општествата и на глобализацијата. Така, со персоналните комјутери и лаптопите светот го имавме на маса, со ајфоните, ајподите, таблетите светот е во нашите дланки во секое време независно од просторот. Вкупноста на сите видови на комуницирање на определен простор и во одредено време ги конституираат комуникациските мрежи. Тие се манифестираат во облици на контакти кои се создаваат при протокот на пораки меѓу учесниците во комуникацијата низ време и простор (Kastels, 2014: 43). Во таа смисла, комуникациите се основен образец на животот, сите облици на животот, кои се основа на општествената интеракција и значења. Таа, е општествено однесување кое не може да се реализира без одредена општествена акција (Berger and Lockman, 1991, Habermans, 1993).

Мануел Каstelс, нагласува дека комуникацијата е ширење на значења преку размена на информации, процес кој е изграден од технологиите, карактеристиките на испраќачите и примачите на информациите, и нивните културни кодови (Kastels, 2014: 81). Комуникацијата е едноставно чин на пренесување на информации од едно место, личност или група до друго место. Секоја комуникација вклучува (барем) еден испраќач, порака и примател. Ова можеби звучи едноставно, но комуникацијата е всушност многу сложен предмет. Пренесувањето на пораката од испраќачот до примателот може да биде условено од емоции, културната состојба, медиумот што се користи за комуникација, кој тип на комуникација се практикува па дури и нашата локација. Во таа смисла, комуникацијата е динамична и е условена од обемот на процесот во рамките на едно општество. Преку оваа идеја Каstelс прави разлика меѓу интерперсоналната и социеталната комуникација. Во првата, субјекти на комуникацијата се испраќачот и примачот и на пораката, па оттука се објаснуваат со помош на заемната интеракција. Додека пак, втората масовната

комуникација во традиционална смисла е еднонасочно пренесување на пораки до голем број на примачи, иако наспроти тоа, има можност за интерактивност преку други канали на комуницирање. Залагајќи се за нов вид на интерактивна комуникација, Кастелс со интензивното користење на интернетот ја нагласува потребата од масовна самокомуникација. Суштинско за неговата концепција е тезата дека само преку самокомуникацијата може поединецот да генерира порака и да ја насочи кон потенцијалните примачи, при што, независен избор на содржините што ќе бидат пренесени на примателот (Кастелс, 2014: 82). Така, концептот за масовна самокомуникација се применува при креирање на универзални платформи (Facebook, Twitter, MySpace, LinkedIn, YouTube) за комуникација кои поддржуваат споделување пораки на разни теми од социјалниот живот меѓу поединци, групи, организации. Така, корисниците можат да комуницираат едни со други, да споделуваат разни видови содржини (видео, фотографија, слика, текст, аудио и други видови на снимки), тие можат да градат и да ги зајакнат мрежите во една или повеќе области (професионална, семејна, социјална, културни, религиозни, политички итн.) и тие можат да го развијат и дефинираат сопствениот идентитет (Montagnese, 2012: 5)

Имено, XXI век е несомнено векот на експанзија на глобализацијата и век во кој се живее глобализацијата, бидејќи глобализацијата бара од нас да се редифинираме во однос на најновите технолошки достигнувања. Најновите достигнувања ни овозможуваат да се поврземе со кого сакаме, каде сакаме низ цел свет и кога сакаме и исто време да уживаме во комфорноста на нашиот дом. Поточно, влијанието на технологијата врз нашите животи се забележува во деведеститте години од 20 век, но во XXI век влијанието станува неизбежно. Се започнува со Интернетот, развивање на светските веб страни (WebSide), можностите кои ги нуди и развивањето на брзата мобилна комуникација, глобализацијата станува супер-моќна, супер-сила која може слободно да кажеме ја смени комуникацијата во приватниот живот, деловната комуникација и интеракцијата засекогаш. Технологијата, заедно со политичките и економските процеси, генерира поврзување меѓу општествата во сите делови од светот. Од една страна, ги поттикнува процесите на хомогенизација, а пак, од друга страна ги јакне процесите на хетерогенизација.

Томас Фридман во книгата *Светиот е рамен: кратка историја на дваесет и првиот век* (The World is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century) глобализацијата ја означува со поимот “global flatteners”, кој на македонски јазик се преведува како глобални израмнувања. Фридман, овој термин го објаснува како светски настани кои ги затвараат празните помеѓу државите, расчекорот помеѓу нив го намалуваат и на тој на-

чин го зголемуваат заедништвото помеѓу луѓето, државите, општества, културите, па и цивилизациите. Тој коректно забележува дека “денес сите центри на знаења на оваа планета ги поврзуваме во една глобална мрежа, која... може да се разводни во неверојатна ера на просперитет, иновации и соработка, помеѓу компаниите, заедниците, културите и поединците” (Friedman, 2007: 8). Еден global flatteners од многуте на листата е стероидот (кои вклучуваат дигитални, мобилни, лични и виртуелни медиуми) кој ги зема информациите и комуникациите ги пренесува со силата на олујата (Friedman, 2007).

Всушност, стероидот ни овозможува да комуницираме со секого, да водиме бизнис со секого и секаде, со едноставно притискање на едно копче. Како компаниите почнаа да го прошируваат својот бизнис и надвор од своите државни граници, потребата за познавање на другите културите и нивно разбирање почна да игра голема улога во тоа како се продаваат стоките (во и надвор од земјата), како се работи со глобалните партнери и како се дизајнираат продуктите. До неодамна трансформацијата на глобалните информации и комуникации беа достапни само на богатите поединци или групи, коишто им припаѓаат на елитните слоеви од општеството и коишто имаат “... пари, опрема и инфраструктура, којашто не им е достапна сиромасите” (Biersdorfer, 2007: 91). Набрзо, во доцните деведесетти години од XX век, процесот на овозможување лесна достапност на софтверите за персоналните комјутери, овозможи неверојатно лесна достапност на информациската технологија (ИТ) до сите слоеви од општеството и на тој начин, во голема мера, ја олесни комуникацијата и ги отвори можностите, линиите за комуникација. Создавањето на глобални пријателства, глобалните деловни врски, тимско водење на бизнисот и секако, натпреварувањето на глобално ниво, стана подостапно за секоја компанија и за секој поединец. Со исчекувањето во 21-от век, светот се најде во состојба во која “...луѓето контактираат со лица со кои никогаш не се сретнале претходно, луѓето се предизвикани од лица од кои никогаш претходно не биле... луѓето соработуваат со лица со кои никогаш претходно не соработувале и луѓето прават работи кои никогаш “не сонувале” дека ќе ги прават” (Friedman, 2007: 204).

Размисли, одговори и образложи:

1. Што се димензии на глобализацијата и во кои сфери се манифестираат?
2. Според Вас, дали глобализацијата го интегрира или фрагментира светот? Образложете!
3. Која од димензиите на глобализацијата е движечка сила на процесот на глобализацијата?
4. Напишете краток есеј за комуникациската револуција во доба на глобализацијата!

3 ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И МЕДИУМИТЕ: СВЕТ НА ЗНАЧЕЊА

8. ОДНОСОТ НА МЕДИУМИТЕ И ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Медиумите како дел од општеството се значајна сила кои делуваат во обликувањето на општествената реалност. Со појавата на медиумите и нивниот брз развој, се создале можности за комуницирање помеѓу било кои точки на Земјината топка („глобалното село“), со можност да слушаме и гледаме преку секој сид. Делувајќи во општествената реалност тие делуваат и на секој поединец на неговата свест, неговите мислења, неговите однесувања и начинот на живеење. На тој начин, медиумите придонесуваат да се моделира и формира јавно мислење за одредени општествени прашања, како на локално, така и на глобално ниво.

Во тој контекст, Денис Меквејл медиумите ги дефинира и објаснува како збир на активности кои создаваат медиумска содржина, вклучуваат посебни технолошки конфигурации врзани за формални институции кои функционираат според одредени закони, правила и сфаќања, пренесувајќи информации, забава, слики и симболи до масовната публика (Rolend, 1999:43).

Од друга страна, медиумите искористувајќи ги изумите во современата технологија, покривајќи го цел свет, се значаен дел од него. Секојдневно јавноста во сите краеве од светот имаат можност постојано да бидат информирани за процесите на глобализацијата и настаните кои се предизвикани од истите, кои што се случуваат не само на локално, туку и на глобално ниво, пренесувајќи се со голема брзина и во најоддалечените места во светот. Публиката има можност деноноќно да следи програми на мегалоинформативните гиганти како што се: CNN, Si Bi Es, Rojters, SKY NEWS, Deutsche Welle. Да читаат големи дневници како што се New York Times, Washington News, Mond, Frankfurt Algamajne и многу други. Преку содржините со кои се пренесуваат информации поврзани за глобализацијата и нејзините процеси, пренесени преку медиумите, се постигнува влијае на милиони луѓе. Така, Гиденс нагласува дека уште во делечната 1892 година жителот на најоддалеченото село подобро ги разбира современите глобални случувања, отколку некој претседател на влада сто години порано. Селанецот кој чита весници истовремено се интересира за теми: како што се револуција во Чиле, војна во дивината на источна Африка (Gidens, 1998: 80). Луѓето не само што се запознаени со регионалниот и глобалниот развој, туку и повеќе се информирани од нивните претходни генерации, бидејќи имаат пристап до медиумите и на тој начин тие ги прошируваат своите хоризонти за сопственото, но и за другите општества. Тоа значи дека делувањето и живеењето во одвоени светови, национални држави, религии, региони, континенти се надмину-

ваат, благодарение на медиумите кои ја прават глобализацијата возможна без никаков напор.

Во таа смисла, медиумите обезбедуваат консензус и континуитет на општествата, како и нивно интегрирање во глобалното светското општество и прифаќање на глобалните процеси. Во тој поглед Кевин Робинс, забележува дека денес, човечката цивилизација се наоѓа пред нов технолошки поредок. Тука станува збор за нов медиумски систем кој се состои од глобални инфраструктури кои се во интеракција со мрежите кои што се формираат околу интернетот, во имагинацијата на поединците, во политиките на владите. Како пример за овој нов поредок Кевин Робинс го истакнува компјутерот како симбол за семоќна можност, како медиум кој има капацитети да ја симулира реалноста. Комуникацијата која се остварува со помош на компјутерот станува компјутерски посредувана комуникација каде што се напуштаат старите, традиционалните форми на комуницирање. Всушност, таа комуникација се остварува во некој друг замислен свет или во смислата на Кевин Робинс замислената виртуелна реалност (Robins, 1996: 22). Со таа реалност, Мануел Кастелс, ја нагласува виртуелната реалност која заедно со физичката се иднината на општеството, каде што, во целост, доминираат медиумите и таа означува влез во некои други светови. Целиот свет се претвори во еден вид симулација. Развиената технологија сè подобро создава нови реалности коишто стануваат сè пореалистични. Откако настапија на сцена мрежите и виртуелноста во општествата, како да се смени претставата за времето и просторот. Сите видови пораки стануваат вклучени во медиумот, бидејќи медиумот станал толку сеопфатен, разновиден, приспособлив и способен да го апсорбира целото човеково искуство, минато, сегашно и идно (Кастелс 2005:437). Тоа го овозможуваат забрзаните процеси на глобализацијата кои, на еден брз начин, навлегоа во современите општества и создадоа промени кои во последниве децении се одиграа во светот, посебно во сферата на медиумите и начините на комуникација. Како што Лев Манович, забележува дека идентитетот на медиумите доживеал драматични промени кои одат во прилог на новите медиуми и нивните принципи. Според него, тоа се принципите на нумеричко кодирање на медиумите, модуларната структура на медиумските работи, автоматизација на многу операции во процесот на создавање на медиумски содржини, променливост и транскодиранија како суштински последици на поврзување на компјутерите и медиумите (Manovich, 2001). Сите овие промени се стимулирани од интернетот кој направи револуција во односот меѓу глобализацијата и медиумите. Во таа смисла Роберт Мекчесни и Едвард Херман, зборувајќи за ефектите од глобализацијата преку медиумите во однос на културата, посочуваат дека тие се највидливи во следниве сфери:

1. во вредносниот систем-комерцијализацијата (која ја чини суштината во функционирањето на глобалните медиуми) подразбира финансирање на медиумите од продажбата на реклами, а нејзиното натамошно ширење ќе значи поттикнување на личната потрошувачка и потрошувачката култура, додека индивидуализмот и индивидуалната слобода на изборот, ќе бидат основна посакувана општествена состојба. Ваквото наметнување на вредносен систем, ги нагласува материјалистичките вредности, го слабеа чувството на заедништво и интерперсоналните односи врски меѓу поединците и групите; 2. замена на јавната сфера со разонода, наместо темелно подготвени вести, анализа на актуелните теми и документарни емисии, во ударните термини среќаваме содржини кои по својата природа се едноставни, забавни, односно припаѓаат во сферата на разонодата; 3. јакнење на конзервативните политички сили (глобалните медиуми поддржуваат неолиберална економска политика која им служи на личните и на општите интереси на транснационалните корпорации, но ги подрива демократските општествени опции). Непријателски се настроени кон организираната работничка класа, а интересирајќи се со политиката на земјите од “третиот свет”, водечките медиуми на Запад, природно, застапуваат на страната на големите сили и транснационалните корпорации; 4. ерозија на локалните култури (влијанието на глобалните медиуми врз локалните култури) ќе варира меѓу доминантни, помалку доминантни и подредени. Но, и покрај критиките, големото влијание на медиумите на поединците и општествените групи им овозможува нови начини на посматрање и перцепирање на светот, а тоа не значи губење на националната култура и идентитет. Тоа е пред сè, живеење и прифаќање на светот како „свет без граници“.

9. КОМУНИКАЦИСКИ АСПЕКТИ НА ИНФОРМИРАЊЕТО ЗА ПРОЦЕСИТЕ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Различните меѓучовечки, меѓугрупни, меѓуинституционални и другите општествени односи, покрај другото, се комуникациски засновани. Тие односи се испреплетени во една сложена комуникациска општествена мрежа без која не е возможно функционирањето на општеството. Оттука, може да се каже и самото општество е еден голем комуникациски систем. Меѓутоа, според карактеристиките на таа комуникација, досегашните општества се разликуваат меѓу себе. Интересна е типологијата која ја прави Роланд Лоример (Lorimer, 1999: 11). Во развивањето на оваа перспектива тој разликува три типа на општества врз основа на карактеристичниот медиум: усмени, писмени и електронски општества.

Усмените општества се карактеризирале со т.н. раскажувачи, кои своето знаење преку епските песни или епските техники го пренесувале на припадниците на тоа општество. На тој начин, тие техники ги развивале човечките способности како што се помнењето, рецитирањето и употребата на јазикот. Зборовите се пренесувале од колена на колена во рамките на семејството. Усменото пренесување претставувало моќ која го конзервира и преобликува по потреба минатото, правејќи ги усмените општества стабилни со тенденција да ја прошират и адаптираат културата. Комуникацијата во овие општества е усмена која се одвива низ интеракцијата лице во лице. Таа е фундаментално општествена, контекстуализирана од јазикот, движењата на телото и тонот на гласот.

За разлика од усмената комуникација, писмената комуникација е индиректно општествена која се темели на пишаниот текст. Текстот се впишувал на пергаментот кој во овие општества бил средството за комуникација. Овој карактеристичен начин на комуницирање го обезбедил развојот на логичкото, линеарно мислење.

Со развојот на технологиите во комуницирањето се појавиле електронските средства за комуникација (радиото, телефонот, телевизијата, видеото, персоналниот компјутер, ДВД плеерот, Интернетот и други) кои се својствени за електронските општества. Комуникацијата во ваквите општества се одвива на три начини: електронско усмена, електронско аудио-визуелна и текстуално-нумеричка комуникација.

Електронско усмената комуникација (на пример, радиото и телефонот) е посредувана со технологија, фокусирана на човечкиот глас и реторичка структура на пораката. На оваа комуникација влијае како всушност пораката ќе биде пласирана до публиката. Во таа смисла, значајни се усогласувањето на гласот, односно начинот на кој таа порака ќе се соопшти, изборот на зборови и целокупната идеја на пораката. За електронско аудио-визуелната комуникација најизразит пример е телевизијата. Оваа комуникација е индиректно општествена, овозможена со помош на технологијата. Таа го презентира општеството преку слики и зборови. На тој начин може да се каже, дека медиумот е сликовно насочен. Тој процес е општествен и ја претставува интеракцијата лице во лице во визуелен контекст.

Електронско текстуалната-нумеричка комуникација ја претставува компјутерската обработка на информациите и телекомуникациите. Главни актери во оваа комуникација се творците на информацијата и јавноста кои заедно имаат капацитет за анализирање и извлекување корист од големото количество на информации. Вообичаено тоа се институции (влади, банки, берзански аналитичари, глобални огласни агенции, градски јавни библиотеки итн.) кои со помош на компјутерите обработуваат

податоци, применувајќи математички и статистички анализи. Она што е значајно за овој тип комуникација е потенцијалот за широки системи. Во тие системи се застапени, т.н слободни мрежи кои, преку компјутерите, овозможуваат слободен пристап на општествените групи од сите краевина светот. На тој начин, електронската комуникација станува глобална.

Имено, поимот комуникација, произлегува од латинскиот збор *comunicare*, кој има значење да се направи нешто заедничко, односно да се соопшти. Она што значи да се соопшти, во овој контекст претставува, дејствувањето на сите општествени субјекти во соогласност со општествената заедница и општествениот живот. На тој начин, комуникацијата во рамките на едно општество, а кое се состои од општествени групи во кои нивните припадници се во меѓусебни интеракции, стапуваат во процесот на размена на информации. Размената на информации, т.е комуникацијата е “процес на остварување на врски меѓу луѓето кои може да бидат помеѓу две лица, помеѓу две или повеќе групи и помеѓу поединци и групи. По својата структура тие врски можат да бидат директни или индиректни, а се детерминирани од идеите, уверувањата, мислењата и информациите кои ја претставуваат содржината на комуникацијата. Комуникацијата е активност, дури и кога пасивно се чита некоја книга, се слуша некоја личност, се разгледува некоја слика или се гледа некоја ТВ серија, поединецот учествува активно во процесот на разбирање и осмислување на пораката и комуницирањето се учи кога поединецот ги задоволува своите потреби”.

Структурата на секоја комуникација, според веќе класичната шема, ја сочинуваат неколку основни елементи: 1. извор на пораката или информацијата; 2. примач на пораката; 3. содржина на пораката; 4. средства (канал) за пренос на пораката; 5. ефектот на пораката воспоставување на повратна врска. Тоа е, како што се наведува во многу познатата Ласвелова парадигма: кој кажува, што кажува, како го кажува, односно по кој канал го кажува, кому му кажува и со каков ефект го кажува (Cokrevski, 2000: 182).

Така, преку Ласвеловата парадигма се одвива структурата на комуникацискиот процес независно типот на комуникацијата која се состои од повеќе компоненти. Всушност, комуникациите може да се анализираат како единство на петнаесет компоненти. Преку, симболи нагласувајќи ја симболичката човечка комуникација; разбирање на пораката преку заеднички културен или симболички поредок кој ја овозможува комуникацијата; интеракција; намалување на неизвесноста; процес (акцентот е ставен на динамичката природа на комуникацијата); пренесување, трансмисија, размена на пораки; врзување, составување на комуникацијата како интегративен процес); заедништво; канал, средство, начин, пренос-

ник (во овие дефиниции акцентот е ставен на медиумите, преку кои оди во трансмисија комуникацискиот процес; релаксација на памтењето; дискриминативно реагирање; мотив (овие дефиниции укажуваат на вредноста и значењето на целта и мотивот кои ја детерминираат комуникациската ситуација); намера преку која се насочува однесувањето и мислењето на примачите; моќ; време, ситуација контекстот во кој комуникацијата се одвива (Tomič, 2003: 31-32).

Овие компоненти во рамките на комуникацискиот процес ја конституираат интраперсоналната, интерперсоналната, групната и масовната комуникација. За нас, во случајов е значајно масовното комуницирање, поточно средствата за масовно комуницирање и нивната улога во информирањето воопшто. Основната улога на масовните медиуми е информирањето на јавноста за сите општествени случувања. Тие се обраќаат до широката и распространета хетерогена јавност на која и се презентираат информации и од сферата на процесите на глобализацијата како што се: економската, политичката, културната глобализација, процесите локално-глобално, анти-глобализацијата итн. Како такви, масовните медиуми стануваат главен фактор за глобализирање на општествата, односно за нивно претворање на места кои се дел од светот и во наметнувањето на одредени животни стилови, вкус и однесување на публиката. Така, масовните медиуми при информирањето за процесите на глобализацијата можат на јавноста да ѝ го расветлат овој процес за кој и многу не се знае. Тие можат да помогнат во обликувањето на позитивна или негативна свест за глобализацијата, како и за формирањето на јавното мислење во општествениот контекст.

Во однос на информирањето на процесите на глобализацијата, ефектите од сите средства за масовно комуницирање не се подеднакво силни. Печатот, како средство за масовно комуницирање го обезбедува комуницирањето со вербално-лингвистички симболи. Но, предноста на печатот е во тоа што овозможува информативните содржини да останат трајни и дигитално зачувани со можност да се читаат повеќе пати, што не е случај со радиото и телевизијата. Иако, печатот го нема звукот, ниту подвижната слика преку кои се предизвикува естетско доживување и силни емоции, тој ги има можностите за најдобро стилско оформување на пораката во однос на другите средства, но ја дава можноста и за продлабочено размислување за информациите. Од информацијата за процесите на глобализацијата примачот може да ја осознае глобализацијата поисцрпно со помош на графички форми и преку фотографии. Исто така, печатот во посебни рубрики објавува прилози на стручњаци за процесите на глобализација.

Кај информирањето за овие процеси во печатот се користат сите облици на информативно изразување: веста, извештајот, потоа коментарот и интервјутото, репортажата и фељтонот. Сите тие се новинарски жанрови, преку кои се пренесуваат информациите за процесите на глобализацијата и преку нив се добива претстава за степенот на развој на самиот медиум.

Веста е таков облик на новинарско информирање со кој јавноста во најкратки црти се известува за еден или повеќе факти (Корубин, 1994: 56). Како основен облик на новинарско изразување, веста е облик и за информирањето за процесите на глобализацијата. Веста во себе мора да содржи елементи на новост, актуелност и вистинитост. Новоста се состои во информацијата за некој нов настан во врска со процесите на глобализацијата. Актуелноста на веста за процесите се однесува на тоа таа да биде сегашна и дадена во најбрз временски период. Веста треба да биде и вистинита. Доколку информацијата за процесите на глобализацијата е невистинита, тогаш се создава лажна претстава за тие процеси и објавувањето на невистини може да доведе кај рецепиентите до искривена слика за процесите на глобализацијата, што доведува и до неточни претстави за неа.

Извештајот е нешто подолг од веста. Тој, како и веста, мора да ги содржи сите наведени елементи, со тоа што може да содржи и елементи на опис и коментар. Преку извештајот јавноста се информира за настани и податоци за процесите на глобализацијата на еден посистематичен начин и со додатни информации. Преку извештајот се соопштуваат содржини за одделни процеси на глобализацијата, за институциите и агенциите преку кои се остваруваат овие процес. На пример: извештаите од ЕУ, Светска банка, ММФ, СТО итн.)

Коментарот припаѓа во посериозните аналитичките облици на новинарско информирање, за разлика од веста и извештајот. Коментарот е најчесто мислење, став за составот и последиците од некој процес на глобализацијата. Преку коментарот се објаснуваат и толкуваат процесите не само на глобално, туку и на локално ниво. Коментарот во печатените медиуми може да се јави во повеќе варијанти, како коментар во класична смисла на зборот, како статија кога се објаснува некој процес на глобализацијата, при што се користат стручно научни факти и како белешка во вид на општествена хроника кога некој глобализациски проблем се набљудува низ одреден општествен однос. Коментарот може да биде напишан и од страна на посебно стручно лице, со тоа што тој во него дава стручни толкувања на стварноста. Како такви можат да се најдат и одредена рецензија или приказ на одредена книга или труд од литературата за глобализацијата.

Интервјуто, често се користи во информирањето за процесите на глобализацијата. Содржината од информациите кои се добиваат со употребата на интервјуто се факти кои ѝ се соопштуваат на јавноста низ разговор со компетентна личност. Интервјуто, како новинарски облик на изразување, може да биде во вид на класично интервју - прашања и одговори, потоа комбинирано интервју кога се користи разговор со некоја компетентна личност за да потврдат некои факти, во вид на стенограм од некој собир. Како посебен облик на интервју се јавува и т.н тркалезна маса, која е местото на разговор на повеќе компетентни учесници за прашање или прашања кои се производ на глобализацијата. И новинарската анкета е посебен вид на интервју. Всушност, преку неа за одредени прашања за процесите на глобализацијата се изјаснува јавноста.

Репортажата, многу ретко, а скоро и никогаш не се користи во информирањето за процесите за глобализацијата. Но, како новинарски облик на изразување на информации таа може да биде прикажана со помош на вербални симболи и фотографија. На пример: репортажа на светот или репортажа на глобалните градови кои се носители на процесите на глобализацијата.

Фељтонот се употребува како новинарски облик на изразување на информации во печатот кога се соопштува и анализира некоја тема која е од општествено значење и излегува во континуитет во неколку печатени изданија. Фељтонот, исто како и репортажата, ретко се употребува за информирањето за процесите на глобализацијата.

10. ИНФОРМАЦИЈАТА ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И НЕЈЗИНАТА ВНАТРЕШНА СТРУКТУРА ВО МАСОВНОТО КОМУНИЦИРАЊЕ

Значењето што го добиваат информациите, односно информациите за глобализацијата во медиумската сфера имаат одлучувачка улога во реалноста. Така, информирањето е посебен општествен феномен кој е с'ржта или ткивото на комуникацијата, тогаш само по себе се наметнува прашањето што е тоа информација, а што информацијата за глобализационите процеси? Во таа смисла, потребно е да се прави разлика помеѓу информативната содржина која имплицира одреден социолошки пристап и она што е во теоријата на информирањето - информација во смисла на математичко - кибернетски пристап. За масовните медиуми може да се каже дека се служат, главно со првиот вид информации. Во тој поглед и информирањето за глобализацијата е дел од социолошкиот дискурс, дел

од реалниот општествен живот. Нашиот интерес во случајот е насочен кон овој втор аспект на процесот на информирањето. Доколку под поимот информација подразбираме дека таа е одредено ново соопштение кое има форма и содржина (Tomić, 2003: 34), тогаш може да кажеме дека информацијата за глобализацијата е соопштение, податок, информирање за економската, политичката, културната и друг вид на глобализација, преку кое се осознаваат некои или барем за нас непознати факти за светот и неговото глобализирање.

Во консултираната литература за информациите најдовме на делумно разработени класификации кои ќе ги пренесеме и тука. Според едно разликување (Корубин, 1994: 24), информацијата може да биде општа и гранска. Општата информација содржи соопштенија и податоци за глобализацијата како општествен феномен. Гранска информација е онаа информација која се однесува на соопштенија кои во себе имаат факти што се однесуваат на посебните аспекти или димензии на глобализацијата. Покрај нив, имаме и универзална и специјална информација. Универзалната информација се однесува на трајните општо усвоени на-секаде присутни процеси и односи на глобализацијата кои се однесуваат на човештвото. Додека, специјалната информација е ограничена на одредени простори, општествени групи и средини или одредени аспекти на глобализацијата.

Секоја од овие информации има своја посебна функција, во конкретниов случај информацијата за процесите на глобализацијата има првенствено општествена функција. Оттука, таа придонесува публиката да ја осознае глобализацијата на светот и придружните процеси, при што тоа создава глобална свест за реалното егзистирање на процесот на глобализацијата во целина, но и во одредени нивни сегменти. Сето тоа, доведува до креирање на јавното мислење за прашањата на глобализацијата и, секако, до формирање на едно светско јавно мислење, оформувајќи ја физиономијата на светското општество. Во градењето на таа физиономија најзначајна улога имаат информативната функција, функција на мнението, ориентациона, образовно-културна и забавно-рекреативна функција.

Информативната функција се состои во прибирање и дистрибуција на информации за настаните во сопствената земја и во светот. Функцијата на мнението на медумите се состои во формирање на јавно мнение за некои општествени прашања, како и наметнување на одредени животни стилови, вкусови итн. Ориентационата функција значи интерпретирање (толкување) на настаните во земјата и во светот и укажува на адекватни облици на реагирање во однос на тие настани. Образовно-културната функција се остварува преку комуницирање на информации, вредности, општествени норми и уметнички содржини кои се пренесуваат од една

генерација на друга или од една општествена група на друга. Сите овие функции, освен забавно-рекреативната, ги има и информацијата за процесите на глобализацијата во медиумите. Според тоа, информациите за процесите на глобализацијата имаат и внатрешна структура со одредени елементи:

- Соопштенија за конкретни факти на глобализацијата;
- Објаснување и толкување на тие факти;
- Анализа на тие факти и нивно воопштување;
- Информирањето за глобалните тенденции во општеството.

Во внатрешната содржина на некои информации за процесите на глобализацијата се истакнуваат, на пример, соопштенијата за нови факти на овие процеси, потоа тие факти пошироко се објаснуваат и толкуваат. Фактите се подложни на анализа и нивно воопштување, елементи кои се однесуваат на глобалните тенденции во општеството и нивното практично значење.

Секако, во содржината на информацијата не мора секогаш да се содржани сите елементи заедно. Најчесто во неа се присутни неколку од нив.

Размисли, одговори и образложи:

1. Како медиумите се поврзуваат со глобализацијата?
2. Од социолошки аспект, какво е влијанието на медиумите за процесите на глобализацијата?
3. Типологија на општества според Роланд Лоример!
4. Објасни го поимот комуникација и наведи ги нејзините елементи!
5. Наведи ги клучните поими во процесот на комуникација!
6. Видови комуникација!
7. Објасни и наведи примери за масовното комуницирање!
8. Која е функцијата на информацијата? Образложи !

4 ЈАВНОСТА ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

11. ЈАВНОСТА И ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ

При истражувањето на односот на јавноста кон глобализацијата, неодминливо е дефинирањето на поимот јавност, а како нераскинлив дел од јавноста е и јавното мислење.

Значењето на терминот јавност е изведено од значењето на зборот 'јави', како нешто што се појавува на овој свет, како нешто што може да се забележи. Меѓутоа, во политичка смисла на зборот јавност (анг. public, франц. publique, герм. öffentlichkeit или öffentlich) се изведува од латинскиот зборот publicus што значи јавен и populus што значи народ. Во таа смисла, јавност одговара на нешто што е популарно или народно, нешто што е достапно до сите.

Според Посавец Ламза, поимот јавност, во минатото, имал повеќе значења, но според неа најзначајни се следниве: првото значење се врзува за терминот res publica и се однесува на општата достапност, отвореност и достапност до народот, во смисла на јавно место, а второто значење е во однос на работите од општ интерес, уште поточно службени и државни работи (Posavec Lamza, 1995: 14).

Јавноста се обележува како материјално одредување на една неодредена структура лица околу еден заеднички интерес или околу заеднички идеи, поврзани со социјално-психолошки врски. Таа претставува мозаик составен од различни етнички, расни, верски, географско-политички, професионални, социјални и други групации и, при тоа, кога се зборува за јавноста секоја треба да се земе предвид (Cutlipa, A. Centera i G. Brooma 2003: 268).

За Јирген Хабермас (Jürgen Habermas) јавноста претставува "сфера на приватни лица кои се собираат како публика". Јавноста се формира "во критично поле на напнатост помеѓу државата и општеството, но на тој начин јавноста да ја задржи приватната област". Јавноста на тој начин делува како "орган на самоодредување на граѓанското општество со државната власт која одговара на неговите потреби" (цит. според Jantol, 2004: 15). Во таа смисла, јавноста, како политичко-правна категорија, ја означува сферата на општествениот живот, во кој се манифестираат одлуките кои се од интерес за целото општество. На тој начин, таа претставува критериум за вреднување на оние одлуки кои се однесуваат на интересите на сите (или една група) припадници на едно општество (15). Современото значење на поимот јавност се поврзува со демократија и тогаш јавноста се одредува како дел во кој се испреплетуваат сферата на државата и сферата на општеството, а таа претставува поле во кое комуникацијата се одвива слободно. Јавното мислење се јавува во улога на гласот на јавноста. Јавноста, според својата цел, се дели на следните

четири категории: а) функционална јавност; б) јавност што овозможува; в) распространета јавност и г) нормативна јавност (Груевски, 2007: 127). Она што е заедничко за сите е дека јавноста претставува реакција на одреден проблем, тема или настан. Јавноста претставува толпа од лица кои се собрани само врз основа на емоции по одреден повод. Јавност е и медиум кој посредува при вршење јавни дејности. Јавноста е спротивно од приватното, на интимноста.

Поимот јавно мислење (анг. public opinion) доаѓа од латинскиот збор opinio (анг. opinion) и се преведува како несигурен и докажен суд кој не е потполн. Со терминот мислење се одредуваат 'содржините' кои се однесуваат на репутација, глас, углед, оценка и мислење од другите. Од XVIII век овој термин се користи за разбирање на публиката и нејзината способност рационално да суди и да донесува одлуки. Џон Лок во своето дело "Огледи за човековиот разум" ја изложува тезата според која "законот за мислење или репутација", заснован на 'премолчана' општествена контрола, е поефикасен од системот на формална цензура (според Milivojević, 2009). Сличен став зазема Хегел, кој сметал дека јавното мислење е резултат на здраворазумскиот однос кон светот и дека, како таков, е извор на многу предрасуди. Најважен услов за функционирањето на демократскиот јавен свет е слободна циркулација на информациите, а тоа е можно само таму каде што средствата за јавно информирање не се монопол на државата. Доколку, пак, средствата за јавно информирање претставуваат монопол на државата, тогаш јавното мислење се јавува во форма на цензура (182).

Радојчиќ забележува дека јавното мислење е преовладувачки став на припадниците на една глобална, општествена заедница за определени, општествени појави, постапки и однесувања на групи и поединци, особено за акциите на политичките и другите општествени фактори кои имаат реално или имагинарно значење за животот во едно општество. Во рамките на институционализираното формирање на јавното мислење преку масовните медиуми се забележува манипулација со јавното мислење, преку селекција на факти и вредности, редукција на информативни содржини и користење на едностранни извори на користење, како и пропаганда. Така го илустрираат канализираното јавно мислење во плуралистичката комуникациска реалност претставува дејствување на поединец или група со цел во свеста на луѓето да се фокусира однапред смислено влијание, со посредство на информативни содржини со кои се интерпретирани настани од социјална или духовна потреба на колективитетите (Radojčić, 2015: 35).

Осврнувајќи се на концептот на Миливојевиќ, забележуваме дека потенцира разликите во дефинирањето на јавното мислење се должат на

различни теориски пристапи во поимското одредување на поимот јавност. Во тој контекст, таа разликува две теориски традиции и тоа: либерално-демократската и утилитарно-демократската. Обете традиции го промислуваат јавниот живот на различен и противречен начин (184).

Либерално-демократската традиција е заснована на филозофијата на просветителите. Се јавува во XVIII век како реакција на апсолутистичките авторитети и го истакнува критичкиот и еманципаторскиот потенцијал на јавноста. Од доцниот 18 век и во текот на 19 век се формира утилитарно-демократското разбирање за јавното мислење. Во овој период, јавноста се идентификува со гласачката популација и се истакнува нејзиниот конформистички, стабилизаторски и ограничувачки карактер. Ваквиот пристап има свое влијание врз забрзаниот развој на истражувањето за јавното мислење и неговите емпириски истражувања. Во овој период се создава истражувачкиот концепт на Елизабет Ноел Нојман (Elizabet Noel Nojman), познат како спирална тишина (Noelle-Neumann, 1984 според Milivojević, 2009). Либерално-демократската традиција го оформува дискурзивниот, а утилитарно-демократската го оформува агрегатниот модел на јавноста (Price, 1992: 8-15 според Milivojević, 2009). Во табела 2 се претставени основите на двете традиции, во однос на јавноста и јавното мислење.

Табела 2. Карактеристики на либерално-демократската и утилитарно-демократската традиција во однос на јавноста и јавното мислење

	Либерално-демократска традиција	Утилитарно-демократска традиција
Период на појавување	во XVIII век	Крај на XVIII и почеток на XIX век
Што е јавност	формирано мислење на социјална група која го соопштува своето мислење	изразено мислење на вкупната популација
Што е општо добро	форма за реализирање на општата волја	општата волја се изразува на редовните изборни процеури.
Однос кон јавноста	критичкиот и еманципаторскиот потенцијал на јавноста.	конформистичкиот, стабилизаторски и ограничувачки карактер
Формиран модел за јавното мислење	Дискурзивниот	агрегативниот

Извор: Оформена табела според текстот "Јавна сфера, медији и јавност", Snježana Milivojević, Reč 64:10, стр. 179-185.

Двете традиции, прашањата за јавноста и јавното мислење ги третираат на различен начин. Тие разлики се однесуваат на дефинирањето на субјектот на јавното мислење, во одредувањето на карактерот на јавното мислење и во одредувањето на улогата и значењето на јавното мислење во политичкиот живот.

Според првата традиција, јавноста е посебна социјална група која го формира и го соопштува своето мислење, а во вториот, таа не е дефинирана како посебна група, туку станува збор само за јавно изразено мислење на вкупната популација. Тоа значи дека во првата (либералниот) традиција се инсистира на јавно формирано мислење, а во втората (утилитарниот) традиција на јавно изразено мислење (Milivojević, 2009: 9).

Втората разлика меѓу овие традиции е во однос на дефинирањето на општо добро. Либералната традиција го смета јавното мислење како форма за реализирање на општата волја, а се реализира преку постојано учество во јавното резонирање и преку рамноправна дебата. Утилитарната традиција на јавното мислење гледа како на идеја која е најраспространета и најприфатлива, а за која не е неопходно да се дебатира, туку општата волја се изразува преку редовните изборни процедури. Третата разлика помеѓу споменатите традиции се однесува на нивното разбирање за јавното мислење. Либералната концепција, односно дискурзивниот концепт, ја истакнува еманципаторската и критичната улога на јавното мислење, а во агрегатниот концепт доминира интегративната и легислативната функција на јавното мислење (10)

Јавното мислење претставува општествен процес кој е во релација со конкретни настани, конкретно време и лица. Всушност, јавното мислење се формира врз основа на принципот на мнозинство - "...кога многу луѓе застапуваат едно мислење во однос на некоја тема и кога се свесни за тоа совпаѓање" (Кунчик, Ципфел, 1998: 211). Јавното мислење, во најголем дел, зависи од непосредното искуство кое го имаат лицата за или во однос на конкретниот настан, колку се информирани во однос на одредена тема и сл. Во однос на ова идентификување на јавното мислење, за одредена група лица на одреден простор најчесто "... се постигнува со јавни изјави, кон кои се приклучуваат и оние објавени во мас-медиумите" (Кунчик, Ципфел, 1998: 211). На оваа ќе додадеме дека мас-медиумите, на извесен начин, се и креатори на јавното мислење и тоа преку селекција на презентираниите содржини. Како втора можност за идентификување на јавното мислење, се истражувањата или сондажите на јавното мислење.

Во продолжение ќе биде претставено истражувачкото искуство од сондажите на јавното мислење за глобализацијата, мегатрендот на XXI век, кој ја "напаѓа" како приватната така и општествената сфера на делување.

12. ИСТРАЖУВАЊЕ НА ЈАВНОТО МИСЛЕЊЕ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА

Во современиот свет, сондажите на јавното мислење имаат важна улога во планирањето и развојот на државите и регионите. Засиленото темпо на ширење на влијанието на глобализацијата, како од аспект на територија, така и од аспект на сферите на делување, ја предизвика потребата за пофреквентно сондирање на јавното мислење за глобализацијата. Потребата од знаење за тоа како размислува јавноста за глобализацијата е најреално преку истражување на јавното мислење и неговите ставови кон глобализацијата. Истражувањата на јавното мислење се спроведуваат од практична гледна точка и од теориска, исто така.

Во овој дел се задржуваме на одредени методолошки напомени или проблеми при истражувањето на јавното мислење. Анализата е базирана на досега спроведени истражувања во светот и тоа, главно, во англосаксонските јазични подрачја, со осврт и кон ретките истражувања во нашето општество.

Потребата да се презентираат одредени значајни методолошки аспекти врз досегашните истражувања, се должи на спецификите на инструментот кој се користи при сондирање на јавното мислење.¹ Имено, сондажите на јавното мислење се спроведуваат преку анкетни истражувања, а резултатите во најголем дел се зависни од тоа кои инструменти или модели се користат, од тоа како се поставени прашањата. Како што потенцира бројната методолошка литература, пристрасноста и грешките доведуваат до непризивни истражувачки наоди и сознанија и доведува до повторна заблуда на јавноста низ процесот на десиминација на резултатите. А, една од најчестите грешки кои доведуваат до пристрасност и грешки во финалните сознанија, се нејасно поставените прашања (Arleck&Settle, 2004; Brayman, 2012).

За сондирање на јавното мислење се користи квантитативна истражувачка стратегија и тоа преку анкетаирањето како метод, користејќи го анкетниот Прашалник за собирање податоци. Најчестите извори кои доведуваат до заблуда во однос на тоа како размислува јавноста за глобализацијата, се резултат на начинот на кој е дизајниран инструментот кој се користи за собирање податоци и како е дефиниран самиот термин глобализација.

Истражувањата за ставовите кон глобализацијата, се особено чувствителни на начинот на кој се поставуваат прашањата, знаејќи дека проце-

¹ Во однос на квалитетот на податоци во сондажите на јавното мислење, покрај инструментот кој се користи, големо значење има и дизајнот на примерокот и теренскиот дел, кои во оваа прилика не се предмет на анализа.

сот на глобализацијата, по својата феноменологија, е многу комплексен процес и за кој, во основа, јавноста е помалку информирана или свесна за нејзиното присуство (Held, McGrew, Goldblatt&Paraton, 1999). Во таа смисла, начинот на кој се поставуваат прашањата, се посебно значајни точки, а за кои треба добро да се размислува, истражувајќи ги ставовите на јавноста за глобализацијата. Начинот на кој се поставуваат прашањата ги опфаќа следниве димензии, од делот на формулирање на анкетниот инструмент:

- кои зборови се употребуваат;
- по кој ред се подредени прашањата и
- дали прашањата сугерираат ставови (дали се сугестибилни).

Погрешното поставувањето на прашањата во анкетниот Прашалник се основа за манипулација со јавното мислење и како таков претставува методолошки предизвик за нивно надминување во истражувањата (Arleck & Settle, 2004: 98). Истражувачот треба многу да внимава за начинот на кој се поставуваат прашањата, односно истите да се поставуваат на тој начин да не даваат предност на ниту еден збор, односно истиот да не придизвика никаква сугестибилност во добивање на одговорите.

Употребата на зборовите (познати како клучни/главни зборови или фрази), во прашањата се зборови кои имаат или го водат испитаникот во процесот на давање одговор на поставеното прашање во посакувана насока. Всушност, тоа е еден од најлесните начини да се добие посакуван одговор, кој, во основа, не е вистински, не е реален и истиот се толкува како пристрасен (Gray&Guppy2007: 85-89).

Вториот тип проблеми се познати како “прашање – ефектот на редот”, во литературата се препознаваат како наследен ефект или контекст ефект. Бројни се истражувањата кои упатуваат на тоа дека секое прашање, односно начинот на кој се поставува прашањето, предизвикува одреден став кај испитаникот. Имено, прашањата во анкетата не се поставуваат изолирано, туку како дел од една целина, така што, кога се поставува некое прашање може да има влијание врз одговорите (Schuman & Presser, 1996), а секое претходно прашање има свое влијание на следното по ред. Од когнитивен аспект, кога ќе се прашаат луѓето за свое мислење во однос на некоја тема, тие прво ги одредуваат стандардите по кои ќе ја проценуваат ситуацијата, а најголем број од анкетираниите лица тоа го прават според она што ќе им падне прво на ум или, пак, критериумот го создаваат според ставот кој го имале во однос на претходното прашање (Ibiden, 78).

Немањето информации, како предуслов за дефинирање на став, т.е. мислење во врска со одредена тема, е последната опасност за грешки во

добиените одговори. Повеќето луѓе даваат свое мислење за одредена тема и покрај фактот што не се информирани за истата, а ова често се случува во сондажите на јавното мислење за глобализацијата. На пример, многу е малку веројатно дека јавноста ќе ги има сите информации во однос на економските трговски политики, а, сепак, дава одговор на поставените прашања. Добиените одговори, на овој начин, се неупотребливи за понатамошни анализи, во смисла на објективност.

Без сомнение, споменативе грешки имаат големо влијание на добиените одговори, но искуството покажува дека во ниту едно истражување не може, во целост, да се искоренат. Како решение за овој вид тешкотии се наоѓа во процесот на претестирање на прашалникот и тестирање на неговата релијабилност и валидност (Brauman, 2012).

Како што повеќепати е нагласено во текстот, не постои една дефиниција, една одредница, едно значење за поимот глобализација. Глобализацијата не се манифестира само низ една димензија. Напротив, како што се усложнува општествениот живот, така расте и интересот и темите со кои се поврзува глобализацијата. Ако во почетоците на истражувањето за глобализацијата се третираше само нејзините економски аспекти, современите анализи на општествените збиднувања ја концептуализираат глобализацијата и низ други општествени термини. На пример, еднаквоста на жените или пак, меѓународните невладини организации (МНВО) (Berkovitch, 2004; Matthews, 2004).

Поради фактот дека со глобализацијата може да биде опфатена секоја пора од општествениот живот, се наметнува потреба во сондажите на јавното мислење, во анкетниот прашалник да се објасни како истражувачот го одредува терминот глобализација. Што подразбира под глобализација? Кој аспект се истражува? Секое отсуство на предочување на испитаникот што подразбира истражувачот под глобализација, доведува во опасноста да се добијат невалидни сознанија.

Врз основа на достапните истражувања, според овој критериум, постоечките се групирани во неколку групи (табела 3).² Во првата група

² Во табелата се преставени резултатите Juanita - Dawne Vacsu, 2007, магистерска теза одбранета на University of SaskatchewanSaskatoon, Канада, (последно достапно на интернет 5.9.2015). Ова истражување е спроведено за потребите на изготвување на магистерскиот труд Мерење на ставовите на граѓаните кон глобализацијата (*Measuring citizen attitudes toward globalization*) на University of SaskatchewanSaskatoon. Истражувањето ги обработува истражувањата спроведени на англиското говорно подрачје, а примарен извор на податоците се извештаите, достапни на интернет, според следните клучни зборови: јавно мислење, ставови, глобализација, истражување. Прегледот идентификува седуманесет истражувачки институции кои го воделе истражувањето, во периодот од 1999 до 2005. Според овие истражувања, 10 ги истражуваат ставовите кон глобализацијата како економски процес, 2 ги мерат ставовите од повеќе аспекти и 5 истражувања не даваат дефиниција за глобализацијата.

глобализацијата не е јасно дефинирана. Во втората група дефинирана е преку кластер дефиниција, а во третата група, низ конкретен аспект, и тоа преку економската димензија, меѓународната трговија и културата, се размислува за глобализацијата (Dawne Vasu, 2007).

Табела 3. Табеларен приказ на селектирани истражувања во кои се обработува глобализацијата

Реализатор	Наслов	Тема	Дефинирана глобализација
German Marshall Fund.s Trade and Development Program.	Перспективите на трговијата и намалувањето на сиромаштијата / Perspectives on Trade and Poverty Reduction	Меѓународна трговија, намалување на сиромаштијата економски развој	Не
GlobeScan Inc	Што посакуваат лидерите за 2020: лидерите на HBO Погледи кон глобализацијата и одржливоста / What NGO Leaders Want for the Year 2020:NGO Leaders. Views on Globalization, Governance and Sustainability survey	Визијата на стејкхолдерите во однос на визијата за владеењето и глобализацијата во 2020, за иницијативите, политиките и институционалните актери	Не
Ekos Research Associates Inc	Ставовите на канаѓаните кон меѓународната трговија / Canadian Attitudes Toward International Trade	Глобализацијата е споменатата во модалитетите	Не
Pollara	Јавниот придонес кон иднината на здравствената заштита (Public Input on the Future of Health Care)	Глобализација, медицинска помош, човечки ресурси во здравството	Не
Pew Research Centre for the People and the Press under the Princeton Research Associates in 2002	Глобални ставови – Национално истражување (Global Attitudes: Nation Major Survey).		Не
Roper Center for the Program on International Policy Attitudes (PIPA)	Истражување за глобализацијата (Globalization Survey)		Кластер дефиниции
GlobeScan Inc	2020 Панел на Стејкхолдерите: Кон иднината која ја посакуваме за нашите деца (2020 Global Stakeholder Panel: Towards the Future We Want for Our Children)		
Center for Research and Information Canada (CRIC)	Трговијата, глобализацијата и канадските вредности (Trade, Globalization and Canadian Values)		Јасни аспекти економија или трговија

Leger Marketing	Како се чувствуваат канаѓаните во однос на глобализацијата (How Canadians Feel About Globalization)		Економска димензија
Globescan	Национално истражување за глобални теми (Nation Poll on Global Issues)		Меѓународна трговија
Washington Post, Kaiser Family Foundation and Harvard University in October 2000.	Темите во изборите 2000: економско истражување (Issues in the 2000 Election: The Economy surves)		
Chicago Council on Foreign Relations and the German Marshall Fund of the United States by Harris Interactive in 2002.	Истражување на погледите на свет 2002 (World Views 2002 Survey)		Домашна економија
Ekos Research Associates	Политички Political Landscape, Economic Outlook, and Globalisation: Creeping Continentalism or 21st Century Nationalism		Широка економска дефиниција
Women in International Trade Charitable Trust (WIIT)	Fifth Annual Survey of Public Opinion on International Trade		Економија
Chicago Council on Foreign Relations (CCFR)	American Public Opinion and US Foreign Policy Survey		
	American and Japanese Attitudes Very Different On		Економија
World economic Forum GlobeScan Incorporated	Глобалното јавно мислење за глобализацијата (Global Public Opinion on Globalization)	ставови кон глобализацијата; очекувања од глобализацијата; јавно мислење за	Економија
Филозофски факултет, Докторски труд, Докторска Марија Дракуловска Чукалевска	Односот на глобалното и локалното во културата: случајот на Република Македонија	Личниот однос кон глобализацијата; чувството за присуство на глобализацијата во секојдневниот живот и последиците од глобализацијата	Култура

Во истражувањата кои припаѓаат на првата група, глобализацијата се мери преку поставување општо прашање, се споменува во поодделни модалитети или се мери преку други термини, како, на пример, меѓународната трговија и медицинска грижа, третмани во странство и професионалните во здравствениот сектор. Во истражувањата, како што се, на пример, првото и петтото истражување, претставени во табела 3

испитаниците се, едноставно, прашани да го изразат ставот кон глобализацијата, без да се опише што значи истата. На извесен начин, ваквиот начин на поставување на прашањата довело до тоа, нешто помалку од две десетини од испитаниците, да не знаат што да одговорот или одбиле да дадат одговор на поставеното прашање за одредување на ставот кон глобализацијата.

Според добиените резултати во споменатите истражувања, свесноста за присутноста на глобализацијата постои, но фактот дека истата не е прецизно дефинирана, остава простор за изразување на сомнеж во однос на добиените одговори. Сугестиите во однос на надминување на потенцијалната субјективност во интерпретацијата на одговорите, се во насока на јасно дефинирање на терминот глобализација, како и негова јасна операционализација, како и истото да се предочи пред испитаниците во истражувањето (Edwards, 2006).

За втората група истражувања, во која глобализацијата се дефинира како кластер дефиниција (во една дефиниција се собрани повеќе димензии), покрај постоечките проблеми погоре истакнати, отвора нови проблеми, т.н. паралелни прашања. Како пример за овие прашања се: “Глобализацијата претставува културна, економска и политичка интергација. Во колкава мерка се согласуваш?” Со ваквото прашање испитаникот е ставен во ситуација да не може да даде одговор, кој, навистина, ќе го отсликува неговиот став кон глобализацијата. Во прашањето се содржани три различни димензии за глобализацијата, а за сите нив е можно испитаникот да има различни ставови. Со вака поставено прашање, од испитаникот се изнудува да даде еден просечен одговор. Дополнително, добиениот одговор не го презентира ставот на испитаникот, а е извор за неконзистентен во однос на другите прашања, ако се поставуваат поодделно за секоја димензија (Edwards, 2006: 99).

Третата група истражувања ја имаат поточно дефинирано глобализацијата, но, главно, од економски аспект или меѓународна трговија, игнорирајќи ги другите аспекти. Недостатокот за оваа група истражувања е во тоа што недостасуваат доволно индикатори за давање целосна оценка за овој мултидимензионален проблем. На овој начин и не се мерат ставовите кон глобализацијата, кон одредени сегменти од неа. Општ е ставот дека сондажата на јавното мислење за економската глобализација се доминантни, во однос на другите нејзини димензии, а посебно оние на политичката и културната. Pew Global Attitudes Survey ги мери ставовите за глобализацијата меѓу различните земји и е фокусирано на економските и културните аспекти на глобализацијата (101).

Во поглед на истражувањата за глобализацијата во македонскиот контекст посебна вредност имаат истражувањата на професорот Ѓорѓе

Младеновски, кој прв го употреби овој поим. Во трудот Глобализацијата и хибридизацијата на културата (*Globalization and Hybridization of Culture*), во кој фокусот е на концептите на глобализација и културна хибридизација, како и концептот на креолизација и нивната важност за разбирање на современата култура. Во таа смисла, Младеновски укажува дека глобализирачките сили неизбежно доведоа до униформна глобална култура. Тие, ги приближија локалните културни обрасци до „замислената“ глобална култура, но во исто време промовираа поголема културна хетерогеност (Mladenovski, 2012:19).

Истражувањето на Марија Дракуловска Чукалевска реализирано во 2010 година за потребите на докторската дисертација *Односои на глобалното и локалното во културата: случајот на Република Македонија*, во поголем дел ги обработува културните аспекти на глобализацијата. Но, делови на Прашалникот се посветени на: личниот однос кон глобализацијата; чувството за присуството на глобализацијата во секојдневниот живот и последиците од глобализацијата (Дракуловска-Чукалевска, 2011). Во претходните делови беа наброени различни начини за дефинирање на глобализацијата. Еден заеднички именител за сите нив е дека глобализацијата упатува на нешто што се случува секаде, но разликите се во квалитативна смисла на зборот, во однос на тоа што е она што се идентификува, кога станува збор за глобализацијата.

Овој начин на разграничување е од особено значење кога се истражуваат ставовите на јавното мислење кон глобализацијата, односно кога ни е потребна емпириска евиденција од причини што глобализацијата може да биде и трговија на стока и услуги и разрешување на конфликти и протести во една држава против глобалните институции, следењето на вестите на сателитските програми и сл. (Jacobson, 1996; Soysal, 1994). Дополнително, за истражувањето на глобализацијата е од големо значење јасното дефинирање на варијаблите и хипотезите, кои, пак, можат да помогнат да се надминат одредени недоследности во делот на дизајнирањето на инструментот. Нема сомнение дека важноста од сондажите на јавното мислење, а особено за оние како што е глобализацијата, е релевантна. Јавноста, прашана да го изрази своето мислење, т.е. став по одредена актуелна тема, е можност да се слушнат нивните ставови.

Секако дека мултидимензионалната природа на глобализацијата и динамиката со која се развива истата, оневозможува, со едно истражување да се опфатат сите димензии. Комплексноста на димензиите низ кои се изразува глобализацијата, коишто, можно е, да се однесуваат само на една специфична подгрупа од населението, да се однесуваат на целна група, а заради добивање релевантни и употребливи податоци, ја наметнува потребата од спроведување на истражувањето не на целата јавност,

туку само на дел, на таргетирана јавност. Несомнено, истражувањата на јавното мислење за глобализацијата се методолошки предизвик за истражувачите.

12.1. Доминантните ставови на јавноста во однос на глобализацијата

Врз основа на податоците од глобалното јавно мислење за глобализацијата, анализата на ставовите од испитаниците за глобализацијата, покажала дека јавноста, општо замено, има позитивен став кон глобализацијата (World Economic Forum, 2002), иако, во последните години се забележува раст кон негативните ставови. Достапните истражувања и стручната литература, покажуваат дека културните димензии на глобализацијата имаме биле периферно истражувани, а посебно не во контекст на истражувањата на јавното мислење.

Анализите на Холтон, Џенкс, покажуваат дека порастот на економската независност претставува предизвик и за културата (Holton, 2000; Jenkins, 2003). Истражувањата укажуваат на тоа дека јавноста е загрижена за тоа како странската продукција на филмовите, музиката и телевизијата од други држави и региони во светот и нивното продуцирање во државите, претставуваат закана за истата (Lagos, 2003: 344–5).

Од достапната емпириска евиденција за културната сфера на глобализацијата во македонскиот контекст се идвојуваат две истражувања³, реализирани од истражувачкиот тим во Институтот за социологија при Филозофскиот факултет на Универзитет “Св. Кирил и Методиј”, Скопје (УКИМ). Едното истражување е дел од проектот “Иновативна социологија”, кое е спроведено во 2004 година, под раководство на проф. д-р Јован Корубин. Во текстот се користи како Истражување 2004. Второто истражување е дел од докторскиот труд на проф. д-р Марија Дракуловска-Чукалевска, насловен како “Односот на глобалното и локалното во културата: случајот на Република Македонија”, спроведено во 2011 година.

Според податоците од истражувањето во 2004 година⁴, на ниво на цел примерок, превладува употребата на македонскиот јазик и тоа со 52,7 проценти, а помала е употребата на странските јазици, со 47,3 проценти. Разликите во однос на употребата на јазикот се поизразени во однос на

³ Во овој дел се користат достапни податоци од две истражувања, кои, покрај другото, ги обработуваат и прашањата за влијанието на глобализацијата врз јавната комуникација, врз јазикот, проследена преку јавните натписи, фирми и билборди во градот Скопје.

⁴ Во првото истражување биле опфатени 937 јавни натписи, фирми и билборди. Од тоа 662 во *централното подрачје*, кое се наоѓа од десната страна на реката Вардар, а 275 во *старајќа чаршија*.

тоа дали станува збор за анализа на фирмите на централното подрачје или во старата чаршија. Во централниот дел од Скопје, преобладава е странскиот јазик и тоа со 56,3 проценти, наспроти македонскиот, со 43,7 проценти. Наспроти тоа, во старата чаршија, 74,5 проценти од вкупно анализираниите фирми се напишани на македонски јазик, додека на странските јазици се испишани 25,5 проценти од анализираниите фирми. Во 2011 година продолжува истиот тренд. Поточно, од вкупно 654 фирми во 355, односно 54,3 проценти од натписите на анализираниите фирмите се напишани на странски јазик, а останатите 45,7 проценти на македонски јазик.

Глобализацијата има силно влијание врз македонскиот јазик и писмо и дека тоа се случува под силно влијание на англискиот јазик и латиничното писмо. Глобалните трендови се среќаваат преку фреквентната употреба на англискиот јазик во јавната комуникација и преку директна замена на македонските со англиски зборови. Се нагласува и потреба од модерна јазична политика која би можела да излезе во пресрет на предизвиците кои ги носат процесите на глобализацијата. Покрај креирањето политики со современ пристап, се истакнува дека е потребно да се работи на развивање на свеста дека во оваа заедничка цивилизација, во процесите на глобализацијата, сепак, постојат можности или треба да се изнајдат начини, преку јазикот и културните симболи да се идентификува поединецот во глобалното општество. Изнаоѓањето на таквото решение е преференција на авторката, во однос втората опција е бегане во минатото и негово идеализирање (Дракуловска - Чукалевска, 2012: 52-63).

Сознанијата добиени од ова истражување (2011) упатуваат на тоа дека глобализацијата е на ниво на информативен карактер, а аналитичкиот пристап, односно објаснувањето на фактите е помалку присутен. Меѓу испитаниците преовладува позитивниот став за глобализацијата, а глобализацијата, во најголем дел, се идентификува како проект наметнат од моќните земји и процес на создавање светско општество. Значителен дел од испитаниците оценуваат дека глобализацијата е високо присутна во сферата на медиумите, а авторката тоа го објаснува со фактот дека медиумите се перципираат како канали преку кои директно се пренесуваат различните културни вредности коишто секојдневно поттикнуваат кон нови животни избори, коишто, понатаму, го обликуваат и идентитетот на поединците. Општиот заклучок од ова истражување е дека испитаниците ги препознаваат процесите на глобализацијата во македонската култура, иако со одредена доза на резервираност и отпор кон нив (Дракуловска-Чукалевска, 2011: 190-198).

Според анализите на Чарли Андреј, забележавме дека доминантните ставови кон глобализацијата во светски рамки ги класифицира во три

групи. Во првата група се ставовите кои ја поддржуваат глобализацијата. Втората група се оние кои имаат реформаторски пристап кон глобализацијата, но кои ја прифатат во секое време и, најпосле, третата група се оние кои се против глобализацијата (Andrews, 2011). Досегашните истражувања во македонски контекст, во кој подетално се третирали културните димензии од глобализацијата, укажуваат на позитивниот однос кон глобализација.

Размисли, одговори и образложи:

1. Објасни ги поимите јавност и јавно мислење! Наведи ги и гледиштата за нив!
2. Објасни за истражувањето на јавното мислење за глобализацијата!
3. Обидете се да ја истражите глобализација во секојдневните активности.

5 ЕМПИРИСКИ НАОДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВО МАКЕДОНСКИ КОНТЕКСТ

13. ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА: СОЦИО- ЕКОНОМСКИТЕ И КУЛТУРНИТЕ ПРОМЕНИ: МАКЕДОНСКИ КОНТЕКСТ

Во социологијата поимот глобализација има централно значење во теориските размислувања и со него се означува „интензификација на општествените односи на светски план која ги поврзува оддалечените места на таков начин што локалните случувања ги обликуваат настани-те што се одиграле со километри далеку и vice versa. Таа е дијалектички процес, затоа што таквите локални случувања можат да добијат различен тек во однос на многу оддалечени односи што ги обликуваат“ (Gidens, 1998: 69). Тој преставува еден аналитички поим, преку кој социолозите се обидуваат да ја перцепираат и интерпретираат реалноста. Поточно, процесите на кои се однесува овој поим, главно се однесуваат на односите глобално и локално кои доведоа до забрзани промени во современите општества (Robertson, 1992; Svetkovich, Kellner, 1997; Mazlish, 2005). Токму затоа, во социолошките дебати за процесите на глобализацијата и процесите поврзани за нив се повеќе се истакнува нивното влијание врз националните економии и култури.

Дејвид Хелд и Ентони МекГру, најистакнати претставници на теоријата за глобалните трансформации, се посебно значајни поради нивното истакнување на димензиите на глобализацијата и последиците од нив. Тие потенцираат дека глобализацијата се состои од социјални, политички и економски активности кои ги преминуваат границите на еден регион од светот и стануваат значајни за поединците и општествените групи и во најоддалечените региони од светот (Held et all, 1999:15). Овие активности кои се основни и вкоренети во глобалниот свет, се начините според кои се трансформира светскиот систем. Џон Томлинсон, слично на Хелд, МекГру и Робертсон, исто така, ја нагласува мултидимензионалната природа на глобализацијата, иако повеќе е фокусиран кон културната, отколку кон економската, политичката, социјалната, технолошката и еколошката димензија на глобализацијата (Tomlinson, 1999: 13).

Хиперглобалистот Кенчи Охме ги нагласува промените во економската сфера и истакнува дека инвестициите не се географски ограничени, тие течат каде што постојат поволни услови, без многу мешање на државата, индустријата е сè повеќе глобално ориентирана, отколку пред десет години, стратегиите на мултинационалните компании се обликуваат во согласност со новите пазари и ресурси каде и да се наоѓаат. Исто така, информативните технологии им овозможуваат на компаниите да работат во различни делови од светот без создавање на цел работен систем во секоја од земјите во којашто се лоцирани. Индивидуалните потрошувачи се

глобално ориентирани, со тоа што гледаат исти ТВ- станици и прифаќаат сличен начин на живот и производи, независно од која земја потекнуваат (Ohmae, 1995: 37).

Тоа се, всушност, промените коишто се случуваат на глобален план и кои навлегуваат во посебните социо - културни контексти коишто не секогаш се подготвени за нив. Тие промени ги зафаќаат сите сегменти на одделните општества и култури. Така, на пример, производите од економијата, сè повеќе добиваат информациски карактер и on-line -пристап. Мрежите на медиумите и нивните културни производи го освојуваат светот, особено преку вестите, документарните емисии, уметничките емисии, забавните емисии, сапунските опери, филмовите, музичките хитови итн; ги преминуваат географските простори, менувајќи ги локалните контексти.

Затоа, најчувствително прашање, во врска со глобализацијата и нејзиното присуство во локалните средини, од кое произлегуваат многубројните отпори кон неа, е прашањето за иднината на локалните култури. Тие отпори, според Марио Варгас Љоса, произлегуваат од стравот дека исчезнувањето на националните граници и воспоставувањето на пазарно поврзан свет ќе значи смртен удар за регионалните и за националните култури, за нивните традиции, обичаи, митови и за нивните начини на однесување кои го сочинуваат културниот идентитет на земјата или на регионот (Ljosa, 2003: 99).

Меѓутоа, широко распространетиот страв од глобализацијата нема рационална основа, иако, несомнено, глобализацијата може да има несакани ефекти. Ентони Гиденс убаво забележува дека културата како динамичка категорија и во минатото и денеска минува низ одредена трансформација и истакнува дека традицијата и културните вредности се изложени на промени. Како такви, процесите на глобализацијата доведуваат до културни промени кои ги зафатија како одделните општества и култури, така и светот како целина. Тие културни промени, главно, се поттикнати од економските и од политичките глобализации кои непосредно се вклучени во целокупните трансформации на современиот свет.

13.1. Методи

За прибирање на податоците за нашето истражување се користеше анкетниот метод, попрецизно анкетениот прашалник. Со него ги меревме мислењата на граѓаните на Македонија за процесите на глобализацијата како светски процес како и нивното присуство и влијание врз социоекономската и културната сфера во македонското општество. Предметна популација во ова истражување се граѓаните на Македонија на возраст

од 15 и повеќе години. Единица на примерок е граѓанин на возраст од 15 и повеќе години. Видот на примерок е одлика која е заснована на видот на расположливи податоци, како и финансиски средства за изведување на истражувањето. Во ова истражување се користи квотен намерен примерок⁵. Квотите ја изразуваа варијацијата на појавата што се испитува. Испитаниците се избрани според однапред релевантни карактеристики. Релевантни карактеристики се: полот и возраста. При определување на квотите се внимаваше во примерокот да влезат испитаници од различни региони, соодветно на предметната популација. На овој начин се поддржува правилото на географска застапеност на испитаниците.

13.2. Социо-економски промени

Во проучувањето на процесите на глобализацијата и нејзините последици, прашањето за економската зависност на општествата и нивното влијание врз националните економии започнува да се разгледува поодамна. Дискусиите во врска со него упатуваат како на промените кои се случуваат во економијата на глобален план, така и на промените кои се случуваат во економијата на локален план. Промените кои се случуваат во економијата се однесуваат пред се на светската стратификација, јазот меѓу богатите и сиромашните земји во светот, но, исто така, кон слабеењето на улогата на националните држави. Поточно, овие промени се изразуваат во сите сегменти од општествениот живот, посебно на нив се сензитивни локалните култури.

Како што истакнува, Френсис Фукујама економијата е клучен сегмент на општествениот живот, во која се преплетуваат разновидни норми, правила, морал и различни обичаи, што го обликуваат општеството во целина, а оттука и културата. Тој се согласува со тезата на Хантингтон, дека културните разлики доведуваат до судир меѓу културите, но, исто така, смета дека културните разлики не се извор на конфликтот. Во таа смисла, тој забележува дека, без оглед на тоа дали конфронтацијата на културите води кон конфликт или кон прилагодување и прогрес, денес од животна важност е да се развие длабоко разбирање за она што ги прави културите посебни и функционални, поради што, проблемите кои се врзани за меѓународната конкуренција, политиката и економијата, може да се дефинираат преку културните термини (Fukuјama, 1997:17).

Како таква, економската глобализацијата директно влијае на соци-културното милје на конкретното општество. Тоа влијание се објаснува преку интензивните промени кои, во исто време, ги обликуваат и ги сла-

⁵ (види: пошироко Бешка, 1999: 74-78, Brayman, 2008:164-191).

беат локалните културни контексти. Во средиштето на овие промени, се универзалните економски принципи кои заедно со културните принципи продираат во националните економии, културите, културните вредности и идентитетите на еден тивок начин, се во постојан конфликт. На тој начин, културните вредности, идентитетите, стануваат жртви на процесите на економското глобализирање на светот.

Промените кои се случуваат во економската сфера ги истраживме преку седум тврдења кои на испитаниците им беа поставени и од кои беше побарано да ги оценат нив според степени на согласност. Оценките на испитаниците, се преставени во табела 4.

Табела 4. Степени на согласност за импликациите од глобализацијата и социо- економските промени во современите општества

Тврдења	Сосема се согласувам	Делумно се согласувам	Не можам да се определам	Делумно не се согласувам	Воопшто не се согласувам	Вкупно
Глобализацијата влијае врз зголемување на нееднаквостите меѓу државите	48,3 (323)	27,3 (183)	8,3 (56)	9,8 (66)	6,3 (42)	100,0 (671)
Глобализацијата им овозможува на богатите и моќните држави да ги искористуваат сиромашните и слабите држави	56,9 (382)	25,2 (169)	5,4 (36)	8,2 (55)	4,3 (29)	100,0 (671)
Глобализацијата ја уништува животната средина	38,9 (261)	24,9 (167)	13,0 (87)	10,9 (73)	12,4 (83)	100,0 (671)
Глобализацијата овозможува квалитет на јавните услуги	35,6 (239)	31,1 (209)	16,7 (112)	11,0 (74)	5,5 (37)	100,0 (671)
Глобализацијата ја поттикнува светската сиромаштија	38,2 (263)	33,2 (223)	12,2 (82)	8,8 (59)	6,6 (44)	100,0 (671)
Глобализацијата ја слабеа моќта на националните држави	37,4 (251)	28,6 (192)	15,9 (107)	12,5 (84)	5,5 (37)	100,0 (671)
Глобализацијата е барање за почитување на универзалните човекови права	30,4 (204)	31,0 (208)	14,6 (98)	13,3 (89)	10,7 (72)	100,0 (671)

Повеќе од половина од испитаниците (56,9%) сосема се согласуваат со тврдењето глобализацијата им овозможува на богатите и на моќните др-

жави да ги искористуваат сиромашните и слабите држави, а 48,3% од нив исто така сосема се согласуваат дека глобализацијата влијае врз зголемување на нееднаквостите меѓу државите. Во однос на останатите тврдења испитаниците скоро идентично одговориле.

Табела 5. Степени на согласност за импликациите од глобализацијата и социо-економските промени во македонското општество

Тврдења	Сосема се согласувам	Делумно се согласувам	Не можам да се определам	Делумно не се согласувам	Воопшто не се согласувам	Вкупно
Економскиот раст на македонското општество е условен од глобализацијата	28,8 (193)	34,7 (233)	14,9 (100)	12,8 (86)	8,8 (59)	100,0 (671)
Интензивното присуство на глобализацијата во македонското општество ќе овозможи отворање на нови работни места	24,1 (162)	40,8 (274)	16,4 (110)	9,4 (63)	9,2 (62)	100,0 (671)
Глобализацијата преставува можност за афирмирање на македонските производи на светските пазари	27,7 (186)	37,0 (248)	22,1 (148)	11,5 (77)	1,8 (12)	100,0 (671)

Од одговорите на испитаниците може да се забележи дека тие делумно се согласуваат со трите тврдења. Евидентно е дека испитаниците во целост не се согласни со понудените тврдења. Тие, 40,8% делумно се согласуваат со тврдењето интензивното присуство на глобализацијата во македонското општество ќе овозможи отворање на нови работни места, потоа следуваат оценките на испитаниците (37,0) за тврдењето глобализацијата преставува можност за афирмирање на македонските производи на светските пазари и 34,7% од испитаниците изјавиле дека делумно се согласуваат со тврдењето економскиот раст на македонското општество е условен од глобализацијата. Генерално, резултатите добиено конкретно за социо-економските промени во македонското општество директно се поврзуваат со изнаоѓањето на начините за нејзино вклучување во светската економија преку привлекување на странски капитал како услов за динамичен економски развој. Меѓутоа, и покрај тоа, македонското општество мора да почне повеќе да се интегрира во светската економија преку изнаоѓањето на патиштата кон странските инвестиции и целосна

либерализација на капиталот и со тоа да одговори на барањата на процесите на глобализацијата.

13.3. Културни промени

Интересот за промените во културната сфера во социологијата за разлика од економските се јавува неодамна. Тие, во релативно кратко време добиваат на значење во интерпретацијата на глобалните процеси. Тоа пред се, се должи на социјалното искуство кое се јавува како резултат од промените кои во последниве неколку децении се случуваат во светот. Овој сложен и контрадикторен процес и социјалното искуство, е анализиран од различни теориски перспективи.

Роланд Робертсон истакнува дека глобализацијата се однесува на згуснувањето на светот и на интензивирањето на свеста за светот како целина (Robertson, 1992: 8). Имено, таа свест се повеќе сè зголемува и веројатноста за светот да биде репродуциран како единствен, е сè поголема. Таа свест се гради врз основа на искуството кое е резултат од интензивирањето на светот како целина, а истовремено е и последица од глобализацијата.

Социологот Јан Недервен Пиетерс во својата книга Глобализацијата и културата: Глобален мелаж, зборува за три перспективи во однос на промените на културите. Тоа е културната диференцијација, културна конвергенција и културна хибридизација.

Концепцијата за диференцијацијата на културите се однесува на разликите меѓу културите. Тие разлики, пред сè, произлегуваат од процесите кои суштински ги прават културите различни едни од други. Во минатото, културите биле многу похомогени, а денес на дело се процесите на диференцијација. Во тој поглед, некои автори укажуваат на постоење потенцијал за конфликти во културата во современиот свет. Хантингтон, зборува дека културните разлики, предизвикуваат ривалства и конфликт меѓу културите. Како такви ги посочува разликите меѓу рамноправните култури од хиерархиските култури; глобалните култури од локалните (Хантингтон, 2003:8). Според Хантингтон, овие разлики меѓу културите во светот доведуваат до судири меѓу нив, па според тоа, глобалната и локалната култура се во постојан конфликт.

Меѓутоа, под влијание на процесите на глобализацијата се јавува конвергенцијата на културите. Културите често се менуваат, дури и многу радикално како резултат на глобализацијата. Голем број на автори, како на пример, Урлих Бек, Џорџ Рицер и други ја потенцираат конвергенцијата на културата. Тие истакнуваат дека во услови на интензивна глобализација, културите честопати се менуваат, преку процесите на америка-

низација, мекдонализација, вестернизација, културен империјализам и слично. Во таа смисла, Урлих Бек претпоставува дека процесите на глобализацијата во сегашноста тежнеат да ги унифицираат културите и да воспостават заеднички начини на однесување. Бек предвидува дека тој процес ќе продолжи и во иднина. Тоа, на експлицитен начин, го објаснува со примерот за селата на Долна Баварија, како и во Калкута, Сингапур или во Рио Де Жанеиро, кадешто луѓето, исто така ја гледаат познатата серија Далас на телевизија, носат џинс и пушат Малборо (Бек, 2003: 55). Кај многу други современи теоретичари кои се занимаваат со ова сложено и комплексно прашање, доминираат тезите за процесите на хомогенизација на општествата и културите под влијание на мултинационалните компании и нивните империјалистички амбиции. Во тој поглед, Џорџ Ритцер, осврнувајќи се на глобализацијата на културите, ја истакнува идејата за мекдонализација на светот. Тој смета дека идејата за мекдонализација на светот е значајна за анализата на културната конвергенција.

Според него, овој процес ги означува принципите според кои функционираат рестораните за брза храна и кои стануваат доминантни во многу сектори, како во американското општество така и во останатите делови од светот. Тоа се принципи според кои функционира мултинационалната компанија Mc Donald's, и преку кои се воспоставува стандардизација, контрола и хомогенизација на културите. Од расправите за мекдонализацијата, Ритцер преку принципите на Mcdonald's - рестораните ги објаснува процесите на хомогенизација и стандардизација на културите. Како пример за тоа го истакнува принципот на ефикасноста (мекдонализацијата ги згуснува временската дистанца и напорот потрошен меѓу желбата и нејзиното задоволување), принципот на пресметливост (пресметките на трошоците на парите, времето и напорот како клучни принципи на вредноста на дел од потрошувачот, истиснувајќи ги процените на квалитетот), принципот на предвидливост (се стандардизираат производите, така што потрошувачите се охрабрени да не бараат алтернативи). Понатаму, системите на мекдонализацијата имаат контрола како врз консументите така и врз работниците преку користењето на нехуманата технологија. Оваа технологија вклучува не само максимална бесполезност на работниците, туку и контрола на потрошувачите со помош на редица контролни бариери, фиксирани мени- дисплеи, ограничени опции, неудобни седишта, непристапни тоалети и drive-through обработка. Исто така, системот на процесот на мекдонализација се карактеризира со ирационалност и рационалност, при што доведува до процесите на дехуманизација (Ritzer, 2007: 24-25). Меѓутоа, овие тенденции за хомогенизирање кај Mcdonald's, како и многу други западни ресторани за брза храна (Burger, Pizza Hut, King), имаат социјални, културни и економски функции кон освојување

на западните земји и нивните култури, па поради тоа тие се адаптираат на нивните услови. Во овие ресторани не се служи американска храна, туку во нив е присутен американскиот менаџерски стил, кој е прилагоден на земјата и културата во која се наоѓа. Токму овој процес Жан Пјетерс го нарекува „интеркултурна хибридизација“ (Pieterse, 2009:53), која делумно води потекло од формите на глобалната локализација.

Авторите како што се Робертсон (Robertson, 2004), Хенерз (Hannerz, 1992, 1996), Пјетерс (Pieterse, 2004, 2009), истакнуваат дека во современиот свет културите веќе не се ограничени, туку дека тие се отворени и нивната содржина е мешавина од многу други култури. Поточно, се фокусираат на комбинирани ефекти од хомогенизацијата и хетерогенизацијата на културите, во услови на интензивната глобализација. Тие комбинирани ефекти во културите се врзуваат за поимите на културна хибридизација и креолизација.

Ѓорѓе Младеновски посебно потенцира на хибридизацијата, како глобализација, која се однесува на процесот стар како историјата, но неговата тематизација како дискурс и перспектива е прилично нова. Сепак, Младеновски истакнува дека терминот се здобива со популарност во општествените науки во последната деценија на XX век, главно затоа што бил темелно популаризиран во насловот на книгата Хибридни култури: Стратегии за влегување и напуштање на модерноста (Hybrid Cultures: Strategies for Entering and Leaving Modernity) од Нестор Гарсија Канклини, првпат објавена во 1995 година. Тој, забележува дека Гарсија Канклини во оваа книга се фокусира на тоа како студиите за хибридизација го смениле начинот на зборување за идентитетот, културата, разлика, нееднаквост, мултикултурализам и концептуални парови што се користат за организирање на конфликт на општествените науки: традиција / модерност, север / југ, локално / глобално.. Младеновски, исто така посочува дека во последната деценија на дваесеттиот век анализата на хибридизацијата станува најобемна во широкиот спектар на културни процеси (Mladenovski, 2012:21).

Во продолжение, следуваат ставовите на испитаниците за промените во културата и културните вредности во македонското општество, како резултат од присуството на процесите на глобализацијата. За да ги идентификуваме ставовите на испитаниците во врска со овие промени, од нив побаравме да оценат колку се согласуваат со одреден број тврдења на оваа тема. Во табела 6 податоците покажуваат дека испитаниците различно се согласуваат со понудените тврдења.

Во однос на промените и состојбите во културата и културните вредности во современото македонско општество, испитаниците се согласни дека тие се случуваат. Во тој поглед, (57,2%) од испитаниците сосема се

согласуваат дека културите во нашето општество се борат да ги зачуваат своите културни вредности и идентитетети. Исто така, сосема се согласуваат (49,0%) од испитаниците со твдењето глобализацијата преставува закана за традиционалните културни вредности во нашето општество, како и дека глобализацијата овозможува комбинирање и мешање на различни културни елементи (48,9%). Испитаниците (41,6%) одговориле дека делумно се согласуваат дека постоењето на глобалната и локалната култура во нашето општество се значајни за создавање на нови културни модели.

Испитаниците во своите одговори меѓусебно се разликуваат во однос на тврдењата: глобализацијата е насочена кон зголемување на границите и поделбите во различните култури, поединците не мораат да градат идентитети кои се темелат на местото во кое живеат, туку може да избераат мноштво различни идентитети.

Табела 6. Степените на согласност за промените и состојбите во културата и културните вредности во современото македонско општество

Тврдења	Сосема се согласувам	Делумно се согласувам	Не можам да се определам	Делумно не се согласувам	Воопшто не се согласувам	Вкупно
Глобализацијата преставува закана за традиционалните културни вредности во нашето општество	49,0 (329)	31,3 (210)	6,6 (44)	7,3 (49)	5,8 (39)	100,0 (671)
Глобализацијата е насочена кон зголемување на границите и поделбите во различните култури	26,8 (180)	28,8 (193)	16,5 (111)	16,1 (108)	11,8 (79)	100,0 (671)
Глобализацијата овозможува комбинирање и мешање на различни културни елементи во нашето општество	48,9 (328)	33,1 (222)	8,9 (60)	6,4 (43)	2,7 (18)	100,0 (671)
Глобализацијата доведува до промени во културата и културните вредности во нашето општество	36,7 (246)	32,9 (221)	11,2 (75)	13,0 (87)	6,1 (41)	100,0 (671)
Глобализацијата ја заменува култура во нашето општество со глобалната култура	38,7 (260)	31,3 (210)	12,7 (85)	10,6 (71)	6,7 (45)	100,0 (671)
Постоењето на глобалната и локалната култура во нашето општество е значајно за создавање на нови културни модели	33,5 (225)	41,6 (279)	13,4 (90)	7,6 (51)	3,9 (26)	100,0 (671)

Културите во нашето општество имаат отпор кон глобалните култури и вредности	36,4 (244)	31,0 (208)	13,1 (88)	10,9 (73)	8,6 (58)	100,0 (671)
Културите во нашето општество се борат да ги зачуваат своите културни вредности и идентитети	57,2 (384)	26,7 (179)	9,5 (64)	5,4 (36)	1,2 (8)	100,0 (671)
Поединците не мораат да градат идентитети кои се темелат на местото во кое живеат, туку може да изберат мноштво на различни идентитети	27,9 (187)	34,0 (228)	14,5 (97)	11,6 (78)	12,1 (81)	100,0 (671)
Глобализацијата во нашето општество ја зајакнува културата и локалниот идентитет	39,2 (263)	28,2 (189)	10,6 (71)	12,7 (85)	9,4 (63)	100,0 (671)

Податоците добиени од анкетното истражување за присуството на процесите на глобализација во културата во македонското општество, јасно упатуваат дека тие влијаат врз неа. Тоа влијание, од една страна, испитаниците го оценуваат како ерозија на културата во македонското општество, а од друга страна, потенцираат дека со мешањето на елементите од глобалната и локалната култура се создаваат нови културни системи. Тоа вкрстување на културите подразбира прифаќање на влијанијата кои ги збогатуваат локалните култури, но и заштита на нивните воспоставени културни вредности. Како што забележуват Бен – Рафаел и Стернберг, овие промени се резултат на карактеристиките на процесите на глобализацијата и тоа: 1. глобализацијата се однесува на универзалното ширење на модерноста и на константното јакнење на заемната поврзаност на нациите, општествата и на луѓето; 2. овие процеси не ја допираат секоја точка на светот со истата сила; 3. глобалните процеси ги потхрануваат, старите, но и новите форми на конфликтот, на експлоатација и конфронтација меѓу различните општества и групи (Ben- Rafael and Stenberg, 2001:15). Според овие автори, глобализација претставува процес кој истовремено има интегритивен, фрагментаран и конфликтен карактер. Токму затоа, во литературата се водат дискусии за кризата во која се наоѓаат посебните општества и култури со интензивирање на процесите на глобализација, посебно економската глобализација, односно т.н., приватизација на светот.

Идентични се и сознанијата добиени во однос на промените во културната сфера. Питер Бергер и Самуел Хантингтон издвојуваат неколку последици од односот на глобалното и локалното: 1. елементите на глобалната култура, по своите карактеристики настојуваат тивко да ги

конвертираат локалните култури; 2. комбинирањето и мешањето на елементите од глобалната и од локалната култура, се најдобар начин за воспоставување на баланс меѓу нив преку создавање на заеднички усогласен вредносен културен модел; 3. синтезата од елементите на глобалната (универзална) култура и елементите на локалната (партикуларна) култура создаваат глобална култура во рамките на посебниот културен контекст; 4. локалните култури стануваат свесни за опасностите од глобалната култура, па оттука тие градат заштитни механизми (политики) за зачувување на своите културни вредности и идентитет, преку отфрлање на глобалните елементи и свртување кон својот посебен културен модел; 5. локалните култури, најдобро може да се одбранат од влијанијата на глобалната култура со сопствена промоција во светската реалност (Berger and Huntington, 2002: 50).

Промените кои настануваат во македонскиот културен контекст, а пред сè во системот на вредностите и во тој контекст се зборува за присуство и заемна испреплетеност на неколку систем на вредности, на еден повеќе традиционален, еден со доста елементи на соцреалистички и еден кој е повеќе свртен кон материјалните вредности и потрошувачката. Меѓутоа, испитаниците, и покрај умерената отвореност кон универзалните вредности, покажуваат подготвеност за интегрирање на глобалните и локалните елементи во нивната култура. Тие тенденции кон интегрирање го потврдуваат заемното испреплетено делување на глобалното и локалното. Покрај овие идеи, имено идејата за глобализацијата како културна конвергенција и културна хибридизација се порелевантни за разбирањето на современата македонска социјална ситуација.

Томас Фридман, познатиот современ теоретичар и истражувач на глобализацијата, зборувајќи за воспоставување на рамнотежа меѓу глобализациските процеси и одделните општества и култури, посебно го потенцира тој факт дека земјите и културите, за да одговорат на тие предизвици, неопходно е да воспостават здрава рамнотежа во однос на зачувувањето на смислата на идентитетот, јазикот, и заедништвото и елементите на глобалните процеси (Фридман, 2003: 51). Тоа значи дека глобализацијата претставува можност земјите и нивните култури целосно да се отворат кон светот, да ги афирмираат своите вредности на интернационално ниво, како и да се менуваат во насока на усогласување со културните вредности и нивното афирмирање во пошироки рамки.

14. ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ПРОМЕНИТЕ ВО ЈАЗИКОТ - СЛУЧАЈОТ НА ГРАДОТ СКОПЈЕ

Односот на глобализацијата и јазикот е од исклучително значење за осознавање на контроверзните општествени процеси кои доведуваат до промени во општеството и културите.

Во овој дел е направен обид емпириски да се документираат одредени аспекти на глобализацијата, поточно преку достапни податоци од две истражувања, кои покрај другото ги обработуваат и прашањата за влијанието на глобализацијата врз јавната комуникација, поточно врз јазикот проследена преку јавните натписи, фирми и билборди во градот Скопје. Причината зошто се осврнуваме на градот Скопје се должи на тоа што во градот Скопје се концентрирани една третина од стопанските дејности. Исто така, во овој град, како административен центар на државата има најголем број на културни, административни и политички институции. За социолозите градот Скопје е „град кој нема типичен центар и периферија, што за истражувачот значи дека она што е карактеристично за еден негов дел, може да се претпостави дека се однесува и на другите негови делови” (Корубин, 2005: 66). Скопје е град препознатлив по своето културно шаренило. Според податоците од последниот Попис за населението, домаќинствата и становите реализиран во 2002 година во Скопје, од вкупниот број на жители 467.257, 71,2 проценти се Македонци, 15,3 проценти се Албанци, 5,0 проценти се Роми, 3,0 се Срби, 1,8 проценти се Турци, 1,4 проценти се Бошњаци, 0,5 проценти се Власи и 1,7 проценти се припадниците на другите етнички заедници (УНДП: 2004: 66). Во првото истражување биле опфатени 937 јавни натписи, фирми и билборди. Од тоа 662 во централното подрачје кое се наоѓа од десната страна на реката Вардар, а 275 во старата чаршија. Предмет на анализа на второто истражување беа 654 фирми и натписи, но само од централното подрачје.

Табела 7. Карактеристики на примерокот

Локација	Истражување 2004		Истражување 2011	
	Број (n)	Процент (%)	Број (n)	Процент (%)
Централно подрачје	662	70,7	654	100,0
Стара чаршија	275	29,3		
Вкупно	937	100,0	654	100,0

Извор: Истражување 2004, 2011

Промените во јазикот под влијание на глобализацијата ги анализиравме преку: употребата на јазикот на кој се напишани јавните натписи и фирми и употребата на писмото на кој се напишани јавните натписи и фирми. Во двете истражувања, е користена квалитативна истражувачка стратегија,

со метод на анализа на содржина се прибрани податоците. Единица на анализа се јавуваат јавните натписи на фирмите во градот Скопје.

14.1. Употребата на јазикот низ јавните натписи и фирми

Јазикот на кој се напишани фирмите се зема како соодветен индикатор за да се идентификуваат промените кои се случуваат во делот на јавната комуникација, а со тоа и врз јазикот. Во Табела 8 се претставени резултатите од двете истражувања во однос на тоа на кој јазик се напишани натписите на фирмите.

Табела 8. Процентуалната дистрибуција на одговорите за употребата на јазикот на натписите на фирмите во истражувањата, 2004 и 2011

Локација	Истражување 2004		Истражување 2011	
	Македонски јазик	Странски јазик	Македонски јазик	Странски јазик
На ниво на цел примерок	52,7	47,3	45,7	54,3
Само централно подрачје	43,7	56,3		
Само стара чаршија	74,5	25,5		

Извор: Истражување 2004, 2011

Според податоците од истражувањето во 2004 година, на ниво на цел примерок претежно употреба на македонскиот јазик и тоа со 52,7 проценти, а помала е употребата на странските јазици и тоа со 47,3 проценти. Разликите во однос на употребата на јазикот се поизразени во однос на тоа дали станува збор за анализа на фирмите на централното подрачје или во старата чаршија. Во централниот дел од Скопје доминантен е странскиот јазик и тоа со 56,3 проценти, наспроти македонскиот со 43,7 проценти. Наспроти тоа во Старата чаршија, 74,5 проценти од вкупно анализираните фирми се напишани на македонски јазик, додека на странските јазици се испишани 25,5 проценти од анализираните фирми. Во 2011 година продолжува истиот тренд. Поточно, од вкупно 654 фирми во 355, односно 54,3 проценти од натписите на анализираните фирми се напишани на странски јазик, а останатите 45,7 проценти на македонски јазик.

Со цел да се издвои кој странски јазик најчесто се користи за пишување на натписите на фирмите, покрај другите параметри посебно се идентификуваат натписите кои се напишани на странски јазик, а од тоа кој странски јазик е доминантен. Во Табела 9 се претставени резултатите. Без разлика за кој дел од градот се однесува анализата, меѓу фирмите кои се напишани на странски јазик, англискиот јазик е доминантен.

Табела 9. Процентуалната дистрибуција на одговорите за употребата на странскиот јазик на натписите на фирмите во истражувањата, 2004 и 2011

Јазик	Истражување 2004	Истражување 2011
Англиски	85,0	87,6
Друг	15,0	9,6
Англиски и друг		3,8
Вкупно	100,0	100,0

Извор: Истражување 2004, 2011

Истражувањето од 2004 година покажа дека, во 85,0 проценти од натписите на фирмите напишани на странски јазик тие се напишани на англиски јазик. Ситуацијата не е сменета ниту во 2011 година. На англиски јазик се напишани 87,6 проценти од фирмите, 9,6 проценти на друг јазик и во 3,8 проценти се напишани на англиски, но и на некој друг јазик, односно француски или италијански.

14.2. Употребата на писмото низ јавните натписи и фирми

Во однос на употребата на писмото во јавните натписи и фирми во истражуваниот период и простор покажуваат дека киричното писмо има зголемена употреба (истражување 2011). Додека пак, латиничното писмо има намалена употреба. Во Табела 10 се претставени резултатите од двете истражувања во однос на писмото кое се користи за пишување на јавните натписи и фирми.

Табела 10. Процентуалната дистрибуција на употребата на странскиот јазикот на натписите на фирмите во истражувањата, 2004 и 2011

Писмо	Истражување 2004	Истражување 2011
Кирилица	49,3	51,2
Латиница	44,7	38,2
Двете	6,0	10,6
Вкупно	100,0	100,0

Извор: Истражување 2004, 2011

Во 2004 година 49,3 проценти од фирмите биле испишани со кирилично писмо, во 44,7 проценти се користи латиничното писмо, а во 6,3 проценти забележено е дека се испишани и во латинична и во кирилична форма. Истражувањата од 2011 година упатуваат дека од аспект на писмото кое се користи во јавните натписи и фирми најмногу се користело латинично писмо. Тоа се случува во малку повеќе во една половина, односно 51,2 проценти од анализираните јавни натписи и фирми. Со кирилично писмо

се напишани 38,2 проценти, а со 10,6 проценти од случаевите користени се обата писма и кириличното и латиничното.

Меѓутоа, доколку се разгледуваат од аспект на тоа во кој дел од градот се анализирани фирмите, се добива друг впечаток. Имено, централното подрачје од градот кое во поголем дел е зафатено со процесите на модернизација, во кој се стопанисува на посовремен начин, во кој се сретнуваат сите аспекти на модерното живеење, се воочува дека во овој дел почесто се сретнуваат јавните натписи, фирмите и билбордите да се испишани со латинично писмо и тоа во 51,4 проценти од случаевите, а со кирилица се испишани 42,3 проценти од анализираниите симболи.

Во старата Скопска чаршија или популарно наречена Турска чаршија која претставува историски заштитен споменик и средина во која се сретнуваат традиционалните форми на стопанисување, како што се занаетите, дофатот на глобализацијата е поскромно. Во овој дел со кирилица испишани се 66,2 проценти, со латинично писмо со 28,7 проценти, а во 5,1 проценти од анализираниите симболи се користат двете писма.

Како примери на напишани странски зборови на кирилично писмо се: АМИГОС, АБЕРС, ФОР ЈУ, ЕКСКЛУЗИВ. Јавните натписи и фирми напишани на латиница се однесуваат на јазикот од каде се превземени: OTTICA ITALIANA, NEW STPS, TERRA TRAVEL, PLAY.

Воглавно се пишани во оригинална форма како на пример, SPRINGFIELD, UNITED COLORS OF BENNETON, LEVIS, SISLEY. Интересни се примерите на јавните натписи и фирми кои се во хибридна форма, а тоа се јавни натписи и фирми напишани во хибридни форми во однос на писмото и во однос на јазикот: ШАНТЕЛ Shoes, Моја CALZINI. Овие податоци јасно покажуваат дека домашното писмо е поистрајно, колку е помалку соочено со процесите на глобализацијата.

15. СТАВОВИТЕ НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАЗИКОТ

Ставовите на средношколците за глобализацијата и јазикот беа мерени со анкетен метод. Овој метод најчесто се користи во квантитативната истражувачка стратегија. Со помош на анкетен прашалник се собрани податоци за оценување на ставовите кон глобализацијата со посебен акцент кој оценките на нејзиното влијание на јазикот. Како основен материјал за изготвувањето на анкетниот прашалник ни послужи веќе спроведеното истражување на ниво на држава во 2011 година (Дракуловска Чукалевска, 2011). Во продолжение накусо ќе се прикаже методолошкиот пристап на истражувањето и анализата на добиените резултати кои се од примарен карактер.

15.1. Методолошки пристап

Согласно достапните средства и човечки ресурси, во оваа прилика се истражени ставовите на средношколците од едно средно училиште во Скопје. Примерокот е дизајниран како целен или наменски. Основниот критериум за селекција на учениците беше да бидат ученици кои веќе имаат основни познавања за глобализацијата и нејзините основни аспекти на влијание. Тргнато е од претпоставката дека учениците кои го имаат слушано предметот Социологија и ги имаат обработувано темите кои се однесуваат на глобализацијата се соодветна целна група. На прашалникот одговорија вкупно 76 ученици, но по контрола на добиените податоци заради многу неодговорени прашања од анкетниот прашалник, одговорите од еден испитаник не се земени предвид. Вкупната анализа ќе се однесува на вкупно 75 испитаници.

Табела 11. Процентуална дистрибуција на испитаниците според одредени белези

Белези на испитаниците	Процент (%)	Број (n)
<i>Вкупно</i>	<i>100,0</i>	<i>75</i>
Место на живеење		
Град	90,7	68
Село	9,3	7
Пол		
Машки	34,7	26
Женски	61,3	46
без одговор	4,0	3
Возраст		
16-17	40,0	30
18-19	60,0	45
Година		
Трета	44,0	3
Четврта	56,0	42
Етницитет		
Македонска	96,0	72
Друга	3,9	3

Извор: Истражување, 2019

Од табелата 11 може да се види дека од вкупниот број испитаници 90,7 проценти живеат во градот Скопје, а останатите живеат во село. Според полот, поголемиот дел од испитаниците се женски и тоа 61,3 проценти, а останатите 34,7 проценти се машки, 3 лица не дале одговор. Од аспект на возраста, 40,6 проценти се на возраст од 16 до 17 години, а 60,0 проценти на возраст од 18 до 19 години. Ваквата структура на возраст одговара на

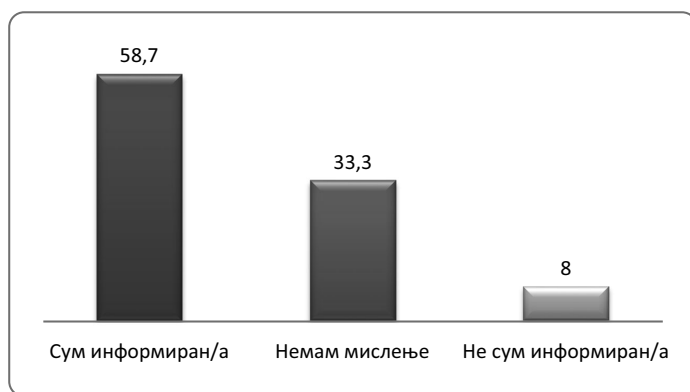
школската година на учење. Во трета година се 44,0 проценти од испитаниците, а во четврта година 56,0 проценти. Најголем број од испитаниците се припадници на македонската етничка заедница 96,0 проценти. Анализата на податоците е спроведена на ниво на анализа на една варијабла или уни-варијантна анализа, при што се користат процентите. Со намера да се види дали одреден белег на испитаниците има влијание на добиените одговори се користи биваријантна анализа или табела на контингенција. Процесирањето на податоците е направено со помош на Statistical Program of Social Science (SPSS). Во продолжение се резултатите од истражувањето кои се организирани според ставовите на испитаниците кон глобализацијата и оценките за присуството на глобализацијата согледано преку јазикот на натписите на фирмите во нивната непосредна средина.

15.2. Ставови кон глобализацијата

Анализата на ставовите на испитаниците кон глобализацијата ги меревме преку: степенот на информираност за глобализацијата и нивниот став и перцепирање за значењето на глобализацијата.

Податоците за степенот на информираност покажуваат дека испитаниците имаат афирмативен однос кон глобализација, иако има и испитаници кои имаат резервиран однос (графикон 1). Имено, повеќе од половина од испитаниците 56,2 проценти изјавиле дека се информирани за глобализацијата, 32,9 проценти немале мислење, додека пак, 7,9 проценти изјавиле дека не се информирани за глобализацијата.

Графикон 1. Процентуална дистрибуција на одговорите за степенот на информираност за глобализацијата

Извор: Истражување, 2019

Од аспект на одредени белези на испитаниците, белегот полот укажува дека ученичките покажуваат поголем степен на информираност во однос на машките. Поточно, 60,9 проценти од вкупниот број на испитанички, а

53,8 од вкупниот број на испитаници одговориле дека се информирани за глобализацијата.

Според годината на учење, поголемо е учеството на позитивните одговори на испитаниците во четврта година дека се информирани и тоа е 66,7 проценти, а од вкупниот број на испитаици од трета година 48,5 проценти се информирани за глобализацијата (Табела 12).

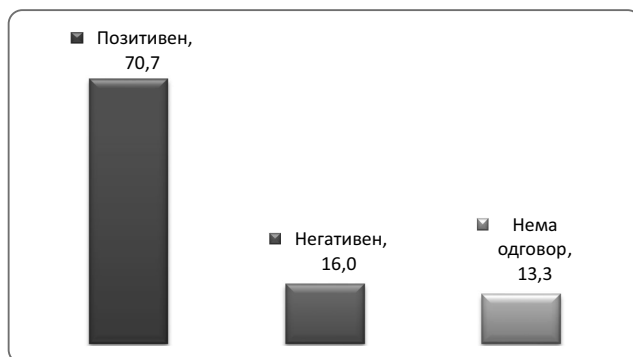
Табела 12. Процентуална дистрибуција на одговорите за информираност со глобализацијата, според пол, возраст и година на учење

Белези	Сум информиран/а		Немам мислење		Не сум информиран/а		Вкупно	
	Процент (%)	Број (n)	Процент (%)	Број (n)	Процент (%)	Број (n)	Процент (%)	Број (n)
Пол								
Машки	53,8	14	34,6	9	11,5	3	100,0	26
Женски	60,9	28	32,6	15	6,5	3	100,0	46
Возраст								
16-17	50,0	15	40,0	12	10,0	3	100,0	30
18-19	64,4	29	28,9	13	6,7	3	100,0	45
Година								
Трета	48,5	16	42,4	14	9,1	3	100,0	33
Четврта	66,7	28	26,2	11	7,1	3	100,0	42

Извор: Истражување, 2019

Со оглед дека повеќе од половина испитаниците се информирани за глобализацијата, податок кој кореспондира со личните ставови на испитаниците кон глобализацијата. Забележавме, дека личните ставови кај испитаниците се позитивни и оттука се промотори на глобализацијата.

Графикон 2. Процентуална дистрибуција на одговорите за личниот став кон глобализацијата

Извор: Истражување, 2019

Податоците прикажани на графикон 2, покажуваат дека 70.7 проценти од испитаниците имаат позитивниот став, додека пак 16,0 проценти се со негативен став, додека 10 (или 13,3 проценти) од испитаниците немаат одговор. Во продолжение се податоците (табела 13.) според полот, возраста и годината на учење на средношколците. Генерално, од нив може да се констатира дека испитаниците се определиле за позитивен став. Од аспект на полот, ученичките покажуваат попозитивен однос во однос на машките. Поточно од вкупниот број на женски испитанички 80,4 проценти одговориле дека нивниот став кон глобализацијата е позитивен, а од вкупниот број на машки лица 53,8 проценти се декларирале дека имаат позитивен став, а 26,9 проценти дека имаат негативен став.

Табела 13. Процентуална дистрибуција на одговорите за ставот кон глобализацијата, според пол, возраст и година на учење

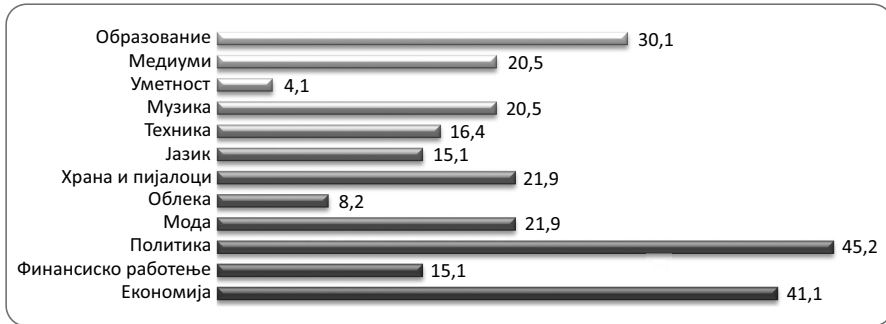
Белези	Позитивен		Негативен		Без одговор		Вкупно	
	Процент (%)	Број (n)	Процент (%)	Број (n)	Процент (%)	Број (n)	Процент (%)	Број (n)
Пол								
Машки	53,8	14	26,9	7	19,2	5	100,0	26
Женски	80,4	37	8,7	4	10,9	5	100,0	46
Возраст								
16-17	73,3	22	13,3	4	13,3	4	100,0	30
18-19	68,9	31	17,8	8	13,3	6	100,0	45
Година								
Трета	75,8	25	12,1	4	12,1	4	100,0	33
Четврта	66,7	28	19,0	8	14,3	6	100,0	42

Извор: Истражување, 2019

Слични се податоците и во однос на годината на запишување на испитаниците, Учениците на повисоките години покажуваат поголема критичност давајќи во 66,7 проценти од случавите позитивен одговор за глобализацијата, а тоа важи за 75,8 проценти од учениците од трета година.

Мислењето на испитаниците во однос на давањето на предност на глобализацијата во македонското општество се забележуваат различни определби (графикон 3). Испитаниците идентификуваат дека глобализацијата најмногу ја забележуваат во политиката – 45,2 проценти. Во економијата ја забележале 41,1 проценти од испитаниците. Потоа, во сферата на образованието ја забележале 30,1 проценти од испитаниците. Нешто помал процент 21,9 проценти се изјасниле за присуство во сферата на модата и храната – 21,9 проценти, а само 15,1 процент од испитаниците изјавиле дека глобализацијата е инволвирана во јазикот.

Графикон 3. Процентуална дистрибуција на одговорите за присуството на глобализацијата во македонското општество

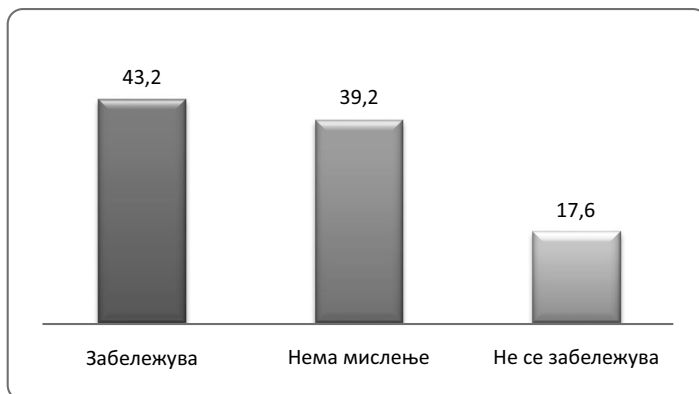
Извор: Истражување, 2019

15.3. Присуството на глобализацијата изразено преку јазикот на натписите на фирмите во нивната непосредна средина

Анализата за присуството на глобализацијата во јавната комуникација ја истражувме преку јазикот на натписите и фирмите испишани на странски јазик.

Испитаниците по однос на оваа тема забележавме дека различно се изјасниле, 43,2 проценти од испитаниците се изјасниле дека глобализацијата се забележува во градот, но 39,2 проценти немаа свое мислење, а 17,6 проценти не забележуваат.

Графикон 4. Процентуална дистрибуција на одговорите за присуството на глобализацијата во местото на живеење

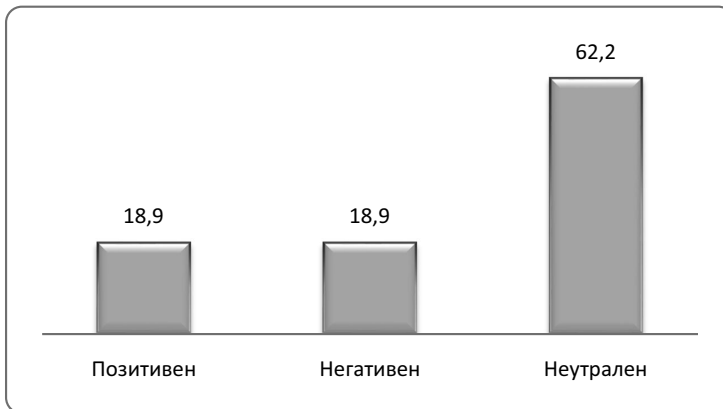

Извор: Истражување, 2019

Ставовите на испитаниците кон појавата на јавни натписи и фирми напишани на странски јазик се прилично резервирани (графикон 5).

Интересно е дека 62,2 проценти од испитаниците имаат неутрален став кон ова прашање, додека по 18,9 проценти имаат позитивен и негативен став, што значи дека се изедначуваат.

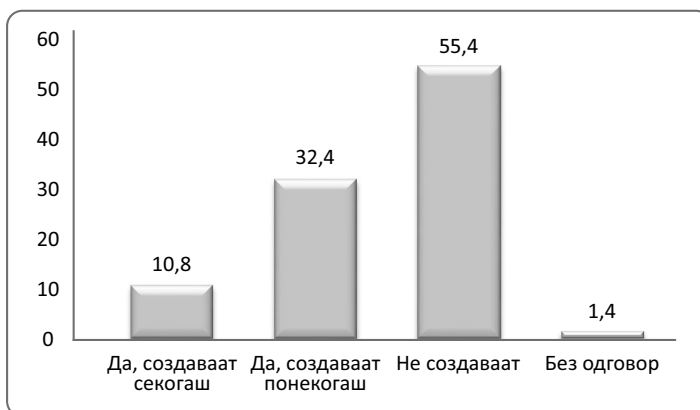
Графикон 5. Процентуална дистрибуција на одговорите за ставот кон јавните натписи и фирми напишани на странски јазик

Извор: Истражување, 2019

Изразената присутност на странскиот јазик, поточно англискиот јазик низ јавната комуникација кај јавноста може да се појават проблеми во однос на разбирањето на нивното значење од испитаниците побаравме да се изјаснат во врска со тоа (графикон 7).

Графикон 6. Процентуална дистрибуција на одговорите за проблеми на јавните натписи и фирми

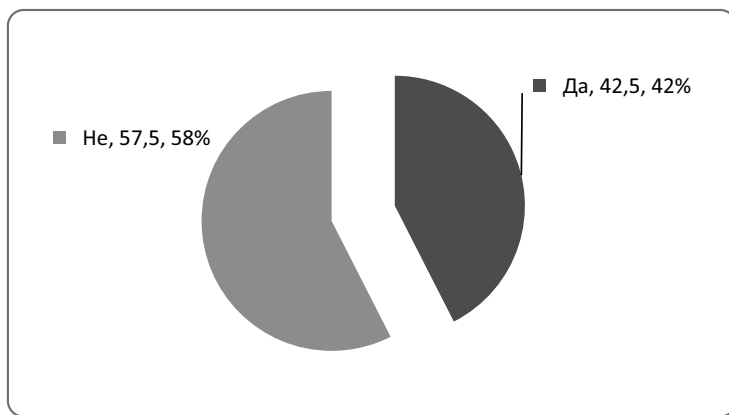

Извор: Истражување, 2019

Оценките кај половина од испитаниците се дека англискиот јазик на јавните натписи и фирми не им создаваат проблеми, 32,4 проценти оцениле

дека понекогаш овој вид на натписи им создаваат проблеми, додека кај 10 проценти од испитаниците англискиот јазик посочиле дека секогаш им создава проблеми во јавната комуникација. Така, можеме да констатираме дека испитаниците ја евидентираат присутноста на глобализацијата во јазикот, побаравме од нив да оценат опасност по македонскиот јазик (графикон 8). Испитаниците 57,5 проценти оцениле дека по македонскиот јазик не гледаат опасност од процесите на глобализацијата, додека пак, 42,5 проценти сметаат дека македонскиот јазик е во опасност.

Графикон 7. Процентуална дистрибуција на одговорите за опасноста по македонскиот јазик

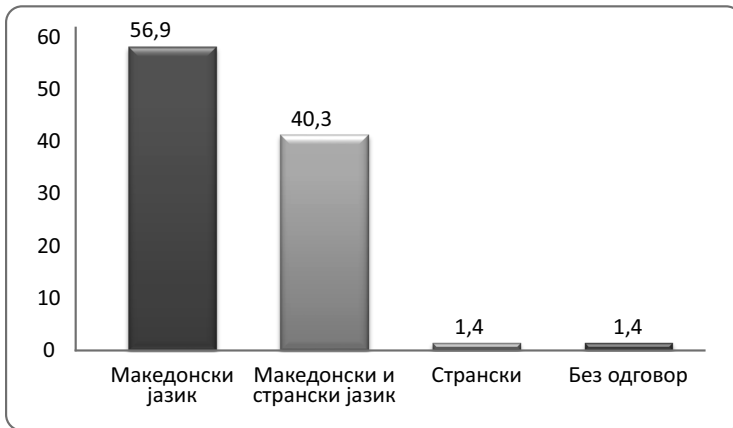

Извор: Истражување, 2019

Податоците во однос на јазикот кој се користи при именувањето на институциите, јавните објекти и улиците во македонскиот контекст покажуваат преференција кон македонскиот јазик (графикон 8). Испитаниците 56,9 проценти одговориле дека имињата на институциите, јавните објекти и улиците треба да бидат напишани на македонски јазик, но, не е мал процентот (40,3 проценти) на оние кои сметаат дека треба да бидат напишани на македонски и странски јазик.

Овие податоци покажуваат дека испитаниците во јавната комуникација го преферираат македонскиот јазик кој е идентификатор на културата.

Графикон 8. Процентуална дистрибуција на одговорите за стилот на пишување на јавните натписи и фирми

Извор: Истражување, 2019

Одговорите на испитаниците јасно покажуваат дека за нив е значаен македонскиот јазик, за кој треба да да има смислена и иновирана политика како во однос на неговата употреба, така и во однос на заштитата од внатрешните и надворешните влијанија.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Алтагић П. Марко и Мацура Ђ. Миленко. 2013. „Утицај глобализације на пословну филозофију модерне националне државе економски аспекти” во Вулетић, Владимир, Ђирић Јован, Шуваковић, Урош. Глобализација и десуверенизација. Косовска Митровица: Српско социолошко друштво Београд, Институту за упоредно право Београд, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица стр. 53-72.
- Amin, Samit. 1997. *Capitalism in the Age of Globalization*. London.
- Arleck, Pamela & Settle, Robert. 2004. *The Survey Research Handbook, Third Edition 3rd Edition*. McGraw-Hill/Irwin Series in marketing.
- Bavati Jagdiš. 2008. *U odbranu globalizacije*. Beograd: Službeni GLASNIK.
- Bauman, Zygmunt. 1998. *Globalization. The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Beck, Ulrich. 2001. *Što je globalizacija?* Zagreb: Vizura.
- Beck, Ulrich. 2000. *The Cosmopolitan Perspective. On the Sociology of the Second Age of Modernity*. *British Journal of Sociology*, 51: 79- 105, London: London School of Economics
- Berger L. Peter. and Luckmann, Thomas. 1991. *Social Construction of Reality: A Treatise in Sociology of Knowledge*. Penguin Books.
- Berkovitch, Nitzka. 2004. *The Emergence and Transformation of the International Women's Movement*, in Frank J. Lechner and John Boli eds. *The Globalization Reader* (Victoria: Blackwell Publishing, 2004), 251-254.
- Brayman, Alan. 2012. *Social Research Methods*. Oxford Press.
- Castells, Manuel. 2002. *Moć identiteta*. Zagreb: Golden marketing.
- Kastels, Manuel. 2014. *Moć komunikacija*. Beograd: Clio.
- Dawne Vacsu, Juanita. (2007), *Measuring citizen attitudes toward globalization*, магистерска теза одбранета на University of Saskatchewan Saskatoon, Канада.
- Дафилд Марк. 2012. *Глобално владеење и нови војни*. Скопје: Арс Ламина.
- Дракуловска Чукалевска, Марија. 2011. *Односот на глобалното и локалното во културата: случајот на Република Македонија*, Необјавена докторска дисертација, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје, Филозофски факултет.
- Дракуловска Чукалевска, Марија. 2015. *Социологија на глобализацијата*. Скопје: Филозофски факултет.

- Drakulovska Chukalevska, Marija. 2012. Global Processes: Treath for the national languages the Macedonian context во Социолошка ревија The Sociological Review No. 2/212 Volume XIII стр.53-65.
- Duch, Raymond M. 1993. 'Tolerating Economic Reform: Popular Support for Transition to a Free Market in the Former Soviet Union,' American Political Science Review, 87(3):590–608.
- Edwards S. Martin. 2006. Public opinion regarding economic and cultural globalization: evidence from a cross-national survey во Review of International Political Economy 13:4 October 2006: 587–608, Routledge Taylor & Francis
- Friedman Thomas. 1999. The Lexus and the Olive Tree, Understanding globalisation, New York: Farrar Straus Giroux.
- Фридман, Томас. 2003. Лексусот и маслиновото дрво. Скопје: Тера Магика.
- Friedman Thomas. 2007. The World is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century. New York: Farrar Straus Giroux.
- Fukuyama, Francis. 1992. The end of History and the Last Man. New York: The Free Press.
- Gabel Matthew & Whitten, D. Guy. 1997. „Economic Conditions, Economic Perceptions, and Public Support for European Integration” во Vol. 19, No. 1, The Economics of Politics in Comparative Perspective Revisited, Vol. 19, No.1, New York, Springer стр. 81-96.
- Garrett, Geoffrey. 1998. Partisan Politics in the Global Economy, New York: Cambridge University Press.
- Gidens, Antoni. 1998. Posledice modernosti. Beograd: Filip Višnjić.
- Giddens, Anthony. 2000. “The Globalizing of Modernity”. во David Held, Anthony McGrew, eds., The Global Transformations Reader. Cambridge: Polity Press, 92- 108.
- Гиденс, Ентони. 2003. Забеган свет. Скопје: Филозофски факултет.
- Giddens, Anthony. 2005. Odbjegli svijet – kako globalizacija oblikuje naše živote. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Gidens, Antoni. 2005. Sociologija, Beograd: Ekonomski fakultet.
- Global Opinion on globalization, 2002, GlobeScan
- Golubović, Zagorka. 2006. Poruke i dileme minulog veka. Beograd: Filip Višnjić.
- Gradishka – Temenogova, Olga. 2003. „Globalizacija – haotičan ili upravan proces” во Ekonomске teme 2003-2. Niš: Ekonomski fakultet.
- Gray George and Guppy Neil. 2007. Successful Surveys> research Methods and Practice Nelson College Indigenous.

- Груевски, Томе. 2004. Комуникации и култура. Скопје: Студентски збор.
- Habermas, Jurgen. 1969. Javno mnjenje. Kultura: Beograd.
- Habermas, Jurgen. 1983. The Theory of the Communicative Action. Volume 1, Reason and
- The Rationalization of Society Boston: Beacon Press.
- Held, David, McGrew, Anthony, Goldblatt, David and Paraton, Jonathan, 1999. Researching Globalization,. The Global Transformations Website. Online.
- Held, David, McGrew, Anthony, Goldblatt, David and Paraton, Jonathan .1999. 'Globalization,' Global Governance, 483–496.
- Mladenovski, George, "Globalization and Hybridization of Culture" In Proceedings from International scientific conference: Identity, in the Era of Globalization and Europeanization 3-4 November 2011, Skopje, Faculty of philosophy and Institute of sociological and political and judicial investigation, Skopje, 2012
- Held, David., McGrew, Anthony., eds., 2000. The Global Transformations Reader. Cambridge: Polity Press.
- Held, Devid. 1997. Demokratija i globalni poredak, Filip Višnjić, Beograd.
- Jantol Tomas. 2004. Politička javnost, Zagreb: Birotisak.
- Jie Xu. 2013. Public Attitudes toward Globalization in East Asia Findings from a Cross-National Survey, In: Journal of Intercultural Communication, ISSN 1404-1634, issue 32, July 2013.
- Kaufman, Robert R. and Zuckermann, Leo. 1998. Attitudes toward Economic Reform in Mexico: The Role of Political Orientations, American Political Science Review, 92(2):359–75.
- Kin, Džon. 2003. Civilno društvo. Stare slike, nove vizije. Beograd: Filip Višnjić.
- Koković, Dragan. 2007. Društvo i medijski izazovi Uvod u sociologiji masovnih komunikacija. Novi Sad: KriMeL, Budisava
- Колодко Гжегож. 2004. Глобализацијата и перспективите за развој на постсоцијалистичките земји. Скопје: Магор.
- Корубин, Јован. 2005. Социолошки теми за јазикот. Скопје: Филозофски факултет.
- Ковачевиќ, Р. Врасо. 2013. „Neoliberalizam i erozija suverenosti” In Вулетић, Владимир, Ѓирић Јован, Шуваковић, Урош. Глобализација и десуверенизација. Косовска Митровица: Српско социолошко друштво Београд, Институт за упоредно право Београд, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, стр. 449-463.

- Крејк, Џон и Линк Мајкл. 2009. Глобализацијата и иднината на трудовто право. Скопје: Академски печат.
- Kriesi Hanspeter, Iaveneks, sandra, Eser Frank, Mates, Jerg, Bilman, Mark, Bohsler, Danijel. 2013. Demokrtaija u eri globalizacije i medijatazicije. Beograd: Albatros Plus.
- Кунчик Михаил, Ципфел Астрид. 1998. Вовед во науката за публицистика и комуникации, Скопје: Фондација „Фридрих Еберт“.
- Lagos, Marta. 2003. „Global Trends in Culture and Trade”, International Journal of Public Opinion Research, Oxford: Oxford University Press. стр: 335–351.
- Ljosa, Vargas, Mario. 2003. Kultura slobode. Во Nušić, O. Veličković, D. (ed). Glokalni svet. (стр. 99 – 111). Beograd: Alexandria Press.
- Manovich, Lev. 2001. The Language of New Media. Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press.
- Matthews, Jessica, Shift T. Power. 2004. „Perspectives on Trade and Poverty Reduction A Survey” во Frank J. Lechner and John Boli eds. The Globalization Reader Victoria: Blackwell Publishing, 2004. 270-276. 25.
- Mayda, Anna Maria and Rodrik, Dani. 2005. ‘Why Are Some People (And Countries) More Protectionist Than Others?’, European Economic Review, 49:1393–430.
- Milardović, Anđelko ed.,. 2001. Globalizacij. Osijek-Zagreb-Split: PanLiber.
- Milardović, Anđelko. 2004. Populizam i globalizacija. Zagreb: CPI.
- Milardović, Anđelko. 2004. Pod globalnim šešiom. Zagreb: CPI.
- Milivojević, Snježana. 2009. „Јавна сфера, медији и јавност”, Реč, Beograd: Fabrika knjiga стр. 179-185.
- Montagnese, Alfonso. 2012. ‘Impact of Social Media on National Security’ Centro Militare di Studi Strategici (Italy), Number STEPI-AE-U-3, p.21.
- Moren, Edgar. 1989. Kako misli Evropa. Sarajevo: Svetlost.
- OECD, 2010. Measuring Globalisation: OECD Economic Globalisation Indicators. Paris: OECD Rights and Translation unit (PAC)
- O’Rourke, Kevin H. and Sinnott, Richard. 2001. ‘The Determinants of Individual Trade Policy Preferences: International Survey Evidence’, Brookings Trade Forum.
- Петреска Бешка, Виолета/ 2009. Подготовка за истражување во психологијата. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј”, Филозофски факултет.

- Pečujlić Mihajlo. 1997. Izazovi tranzicije, Novi svet i postsocijalistička društva. Beograd: Pravni fakultet.
- Pink, Daniel, 2006. The Changing Work Place во Global The Challenges of Globalization. EJournal USA, Washington: Judith S. Siegel.
- Pieterse Nedeerven, Jan. 2009. Globalization and Culture: Global Mélage. Lanhan: Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Posavec, Lamza, Vesna. 1995. Javno mnijenje, Zagreb: Alinea.
- Przeworski, Adam. 1996. 'Public Support for Economic Reforms in Poland,' Comparative Political Studies, 29:520–44.
- Rantanen, Tehri. 2005. The media and globalzaition, London: SAGE Publication.
- Reinert, S. Erik. 2006. Globalna ekonomija. Beograd: Čigoja.
- Ricer, Džordž. 2012. Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni. Beograd: Glasnik.
- Ritzer, Barrys Smart eds., Handbook for Social Theory. London: SAGE Publications.
- Robertson, Ronald. 1992. Globalization: Social Theory and Global Culture. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Robertson, Ronald. 2001. „Globalization Theory 2000+: Major Problematics”. In George
- Robinson William. 2001. Social Theory and Globalisation, The Rise of Transnational StatemTheory and Society, Renewal and Critique in Social Theory, Vol. 30/2, April 2001.
- Santos B. De Soza Boaventura. 2002. “Procesi globalizacije”, Rec, br. 68 (14 decembra 2002).
- Scheve, Kenneth F. and Slaughter, Matthew J. 2001. Globalization and the Perceptions of American Workers, Washington: Institute for International Economics.
- Schuman Howard, Presser stanley, 1996. Questions and Answers in Attitude Surveys: Experiments on Question Form, Wording, and Context (Quantitative Studies in Social Relation) SAGE Publication, USA.
- Shamir, Jacob & Michal Shamir, 2000. The Anatomy of Public Opinion. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.
- Slijepcevic Djoko. i dr., 2008. Nova ekonomija u uslovima globalizacije i informatičkog drustva Banja Luka: Ekonomski fakultet.
- Сорос, Џорџ. 2003. О глобализацији, Београд.
- Steger, B. Manfred. 2009. Globalization. New York: Sterling Publishing.

- Стиглић, Е. Џозеф. 2002. Противречности глобализације, Београд: SBM – X.
- Stiglitz, E. Dzozev. 2009. Uspjeh globalizacije: novi koraci do pravednoga svijeta. Zagreb: Algoritam.
- The World Economic Forum Poll. 2002. Global Public Opinion on Globalization. GlobeScan.
- Tomić, Zorica. 2003. Komunikologija. Beograd: Čigoja.
- Vlajki, Emili. 2006. Americki teror: o naciji koja nije prestajala ratovati od svog postojanja Banja Luka: Besjeda.
- Volf, Vesna. 2003. Da li ce nacionalne drzave preziveti globalizaciju, u: Globalizacija – mit ili stvarnost: socioloska hrestomatia, prir. V. Vuletic (Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva).
- Вотерс, Малком. 2003. Глобализација. Скопје: Институт за демократија, солидарност и цивилно општество.
- Vuletić, Vladimir. 2003. Globalizacija – mit ili stvarnost. Beograd: Zavod za udzbenike i nastava sredstva.
- Вулетић, Владимир, Ђирић Јован, Шуваковић, Урош. 2013. Глобализација и десуверенизација. Косовска Митровица: Српско социолошко друштво Београд, Институт за упоредно право Београд, Филозфски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица.
- Чокревски, Томислав. 2000. Социологија на комуникации. Скопје: Правен факултет.
- Wallerstein Immanuel. 1974. The Modern World System, New York: Academic.
- Wallerstein Immanuel. 1986. Suvremeni svejtski sistem. Zagreb: Cekade
- Шолте, Арт. 2008. Глобализација. Скопје: Академски печат.

Посебни извори: Интернет:

- Global Internet Report 2014. Global Internet Report 2014, <http://www.internetsociety.org/map/global-internet-report/?gclid=CJC3tZyis8ICFcjHtAod6BUATw>). (последен пристап 15.IX. 2019)
- www.lse.ac.uk/cgi-bin/cacshed. (последен пристап 15.X. 2019)
- YourDictionary.com (2008) достапно на <http://www.yourdictionary.com/search/results/?q=globalziation> (последен пристап 15.V.2019)
- <http://media.mk/article/86713/sto-sodrzi-dogovorot-od-2-juni-potpisan-vo-eu-rezidencijata-vo-przino> (последен пристап 15.IX. 2015)

Марија ДРАКУЛОВСКА ЧУКАЛЕВСКА Ивана ДРАГОВИЌ
ОГЛЕДИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЈАВНОСТА

